

LIETUVIŲ KARO PABĖGĖLIŲ PROFESINIS RENGIMAS VAKARŲ VOKIETIJOJE 1944–1950 M. (vidurinis ir aukštesnysis ugdymas)

Asta Urbonavičiūtė¹, Algirdas Ažubalis²

¹Klaipėdos universitetas, Herkaus Manto g. 84, LT-92294 Klaipėda, Lietuva

²Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, Šilo g. 5a, LT-10322 Vilnius, Lietuva
El. paštai: ¹urbonaviciuteasta@yahoo.com, ²algirdas.azubalis@gmail.com

Įteikta 2011-11-02; priimta 2011-12-31

Anotacija. Pokario Vakarų Vokietijoje 1944–1950 m. atsidūrė iš Lietuvos pabėgusi didelė lietuvių tautos elito dalis, supratusi išsilavinimo reikšmę. Visapusiškai panaudodami ikikarinės nepriklausomos Lietuvos ugdymo patirtį, 1944–1950 m. Vakarų Vokietijoje gyvenę lietuviai sunkiomis ir neįprastomis sąlygomis ne tik atkūrė tarpukario Lietuvos viduriniojo ir aukštesniojo ugdymo sistemą, kurią sudarė vaikų darželiai, pradžios mokyklos, progimnazijos bei gimnazijos, bet buvo įkurtos ir kelios specialiosios (profesinės) mokyklos. Kryptingas Lietuvių tremtinių bendruomenės (LTB) švietimo valdybos darbas ir mokytojų profesinis pasirėngimas, entuziazmas bei pasiaukojimas lėmė Vokietijoje ekstremaliomis sąlygomis veikusių mokymo įstaigų profesinio parengimo lygį, adekvatų pokario sąlygoms ir tenkinantį daugelio lietuvių jaunimo profesinio rengimo poreikį.

Reikšminiai žodžiai: lietuviai karo pabėgėliai, Vakarų Vokietija, švietimo sistema, profesinis rengimas.

Įvadas

Profesinis lietuvių jaunimo rengimas Vakarų Vokietijoje po Antrojo pasaulinio karo kol kas nesulaukė išsamaus mokslinio tyrimo. Šio straipsnio autorių nuomone, galbūt viena iš priežasčių yra senosios kartos Lietuvos mokslininkų (neemigrantų) požiūris į išėivijos istorijos tyrimą. Tokias mintis stiprina N. Liubinienės (2006) atliktas dabartinių lietuvių emigrantų vaizdinio tyrimas, kurio metu išryškėjo labai svarbi „mes“ ir „jie“ skirtis. Šiandieniai lietuviai emigrantai likusiųjų Lietuvoje yra neįtraukiami į „mes“ grupę ir dažnai suvokiami kaip tam tikra, dažniausiai ekonominė, grėsmė likusiems Lietuvoje, todėl ir emigracijos istorija, ypač jei ji (tiesiogiai ar netiesiogiai) yra siejama su ekonomine nauda, Lietuvoje gyvenantiems lietuviams pasidaro indiferentinė.

Kita labai objektyvi priežastis, dėl kurios kol kas nepasirodė platesnių profesinio rengimo Vakarų Vokietijoje tyrimų, – pirminių ir antrinių šaltinių stoka. Labai vertingi yra archyviniai šaltiniai, užsienio lietuvių ir Lietuvos archyvuose saugomi dokumentai. Visa lietuvių pabėgėlių archyvinė medžiaga (1945–1950) išgabenta į JAV ir šiuo metu saugoma Pasaulio lietuvių archyve, Lituanistikos tyrimo ir studijų centre (*Lithuanian Research and Studies Center*). Turimą medžiagą sudaro 234 489 psl. dokumentų.

Tai įvairių lietuvių DP (*Displaced Persons* – perkeltieji asmenys) stovyklų, stovyklose veikusių organizacijų dokumentai, yra originalių posėdžių protokolų, korespondencijų, fotonuotraukų, įvairių raštų. Archyvinės medžiagos, ypač organizacijų ir privačių asmenų, yra ir kituose Šiaurės Amerikos archyvuose: Amerikos lietuvių kultūros archyve Putname, Balzeko muziejuje Čikagoje (*Balzekas Museum of Lithuanian Culture*) arba Kanados lietuvių bendruomenės muziejuje-archyve (*Lithuanian Museum-Archives*) ir kt.

Šiuo metu yra aprašytos 82 JAV organizacijos (bibliotekos, archyvai, muziejai), kurios saugo daug įvairios medžiagos, susijusios su Lietuva ir lietuviais: knygų, tęstinių leidinių, laikraščių bei kitos medžiagos kolekcijas, reikšmingus universitetinių ir viešųjų bibliotekų fondus, šimtus archyvinės medžiagos vienetų apie asmenis, šeimas ar grupes, žodinių istorijų įrašus ir filmus apie lietuvių emigrantų likimus (Burchinal 2008). Kadangi šių organizacijų fondai yra dideli, be išsamaus tyrimo sunku pasakyti, kiek ir kokios medžiagos galima būtų rasti profesinio mokymo pokario Vokietijoje klausimais.

Medžiagos apie profesinį rengimą Vakarų Vokietijoje galima rasti ir Latvijos akademinėje bibliotekoje, kurios fondus pasiekė latvių išėivių, daugiausia asmeninių bibliotekų, rankraščiai iš DP stovyklų. Fonde „Baltijos universitetas“ galima rasti vertin-gos medžiagos apie bendrą lietuvių, latvių ir estų universitetą (Jaunmuktane 2008).

Pokariu beveik kiekvienoje didesnėje lietuvių karo pabėgėlių stovykloje veikė mažos lietuviškos bibliotekėlės. Jas turėjo ir lietuviškos mokyklos, ypač gimnazijos. Prasidėjus emigracijai į kitas šalis, visos jos pateko į makulatūrą. Kiek vėliau susikūrusios lietuvių apylinkės vėl iš dalies įrengė mažas bibliotekėles, kurių likučius XX a. pabaigoje perė-mė Lietuvių kultūros instituto biblioteka Vakarų Vokietijoje, Lamppertheime-Hiütenfelde (Hermann 2006).

J. Vyliūtės (2005) teigimu, mokslo tyrimams archyviniai dokumentai nebuvo nau-dojami, nes specialistams iš Lietuvos jie iki 1991 m. buvo nepasiekiami, o Amerikos išėivijoje trūko specialistų. Pastaruoju dešimtmečiu užsienio archyvai tapo svarbiu šal-tiniu istorijos tyrinėtojams. Sukauptos archyvinės medžiagos dalys, ypač iš privačių pa-likimų, tiek iš Amerikos, tiek iš Europos pamažu grįžta į Lietuvą. Sunku būtų Lietuvoje rasti archyvą ar universitetą, kuris neturėtų išėivių medžiagos. Tai pasakytina ir apie Lietuvių išėivijos institutą Kaune. Atsirandančios monografijos apie pabėgėlių gyveni-mą atskiruose miestuose rodo, kad dokumentų galima rasti kiekviename archyve to Vakarų Vokietijos miesto, kuriame lietuvių buvo gyventa.

Remiantis J. Vyliūtės (2005) pateikta muzikos srities archyvinės medžiagos kla-sifikacine schema, lietuvių jaunimo profesinio rengimo Vokietijoje 1944–1950 m. dokumentiką galima skirti į šias dalis: 1) švietimo darbuotojų pedagoginę veiklą liudijantys dokumentai; 2) organizacinės veiklos dokumentai: švietimo organizacijų steigimo bei jų nuveiktų darbų, nutarimų protokolai, vadovaujančiųjų asmenų susi-rašinėjimai; 3) 1944–1950 m. spauda: vadovėliai, mokslo ir kt. leidiniai, periodika; 4) personalijos: epistolinis palikimas, autobiografijos, fotografijos, asmens dokumentai, atsiminimai.

Iki šiol galima buvo daryti tik teorines prielaidas, kad Vakarų Vokietijoje pokario metais (1944–1950) lietuvių pabėgėliams buvo sudarytos sąlygos (arba bent jau nebuvo varžomas noras) mokytis ir siekti profesinio išsilavinimo. Šis tyrimas suteiktų naujų susistemintų žinių Lietuvos pedagogikos ir istorijos mokslams bei galėtų būti vertinamas kaip vienas iš Lietuvos švietimo istorijos faktų, galėsiantis praplėsti žinias apie lietuvių profesinį rengimą pokario Vokietijoje.

Siekdami savo vaikus apsaugoti nuo nutautėjimo, lietuviai išeiviai, kiek sąlygos leido, yra bandę sukurti vienokias ar kitokias lietuviškas mokyklas. Reikia pabrėžti, kad nė viename krašte lietuviai išeiviai, išskyrus tremtinių stovyklinio gyvenimo laikotarpį Vakarų Vokietijoje, neturėjo pakankamai savo mokyklų (Krikščiūnas, Maldeikis 1958). Šiame darbe siekiama atskleisti po Antrojo pasaulinio karo iš Lietuvos į Vokietiją pabėgusių lietuvių jaunimo mokymosi ir profesinio pasirengimo galimybes.

Tyrimo objektas – lietuvių jaunimo, 1944–1950 m. gyvenusio Vakarų Vokietijoje, profesijos įsigijimo galimybės mokantis gimtąja kalba.

Tyrimo tikslas – ištirti lietuvių, pabėgusių po Antrojo pasaulinio karo į Vakarų Vokietiją, jaunimo profesinio rengimo sąlygas ir galimybes.

Tyrimo uždaviniai – išnagrinėti, remiantis prieinama medžiaga: a) lietuvių karo pabėgėlių jaunimo profesinio rengimo organizavimo sąlygas; b) nustatyti, remiantis atliktu istoriniu tyrimu, profesinio lietuvių jaunimo rengimo Vakarų Vokietijoje būklę.

LTB susikūrimas ir veikla. Bendrosios žinios apie lietuvių švietimą Vakarų Vokietijoje

SSRS 1940 m. okupavus Lietuvą, keli tūkstančiai lietuvių pasitraukė į Vakarų Europą, dar keli tūkstančiai išvyko į Vokietiją, pasinaudoję 1940–1941 m. vykusia vokiečių kilmės Lietuvos piliečių repatriacija. Dėl 1941–1945 m. Vokietijos ir TSRS karo lietuvių Vakaruose dar padaugėjo: vienus naciai išvežė darbams, kitus – kaip politinius kalinius, treči buvo paimti į vokiečių kariuomenę, ketvirti prievarta evakuoti iš pafrontės rajonų ir penkti (gausiausia grupė) pasitraukė nuo antrosios tarybinės okupacijos 1944 m. liepos–spalio mėn. (Misiūnas 1997). Manoma, kad po karo įvairiose Vakarų Europos šalyse (daugiausia Vakarų Vokietijoje) buvo ne mažiau kaip 60 tūkst. lietuvių. Jie sudarė nedidelę dalį Rytų Europos gyventojų, kurie, atsidūrę Vakaruose, atsisakė grįžti į SSRS okupuotas ar jos įtakon patekusias šalis (Misiūnas 1997; Stravinskienė 2004). Kelioms europiečių kartoms egzilis tapo egzistencine patirtimi, ilgus pokario dešimtmečius formavusia jų politinę, socialinę ir kultūrinę tapatybę (Balkelis 2008).

V. Stravinskienė (2004) rašo, kad traukiantis iš Lietuvos prieš akis tvyrojo visiška nežinomybė ir tuštuma. Daugelis paliko Lietuvą tikėdamiesi po kelių savaičių ar blogiausiu atveju po kelių mėnesių vėl sugrįžti į ją, jau išlaisvintą. Savo viltis grįžti į Lietuvą lietuviai pabėgėliai siejo su 1941 m. Atlanto chartija, deklaravusia būtinybę atkurti jėga pajungtų tautų suverenias teises bei laisvą valdymą. Tikėta, kad Lietuvos suverenitetas bus atkurtas pokarinėse sąjungininkų konferencijose (Potsdamo ir kt.) arba kad tai įvyks kilus Vakarų sąjungininkų ir SSRS ginkluotam konfliktui (Misiūnas 1997).

„1945 m. vasarą dauguma lietuvių tremtinių atsidūrė amerikiečių ir anglų zonų stovyklose, išbarstytose įvairiose vietovėse. Prancūzų zonoje stovyklų nebuvo. Joje nedaug lietuvių tebuvo ir visi gyveno privačiuose butuose“, – rašė Povilas Gaučys (1901–1991), ikikarinės Lietuvos diplomatas, pasitraukęs į Vakarų Vokietiją (1992). Iš pradžių stovyklose buvo tvarkomasi autonomiškai, jas tvarkė renkami pačių tremtinių komitetai. Tačiau greitai išryškėjo, kad norint sėkmingai tvarkyti globos, švietimo, kultūros reikalus reikalinga bendra organizacija, ir greitai buvo „įsteigta Lietuvių Tremtinių bendruomenė. 1946 m. kovo 3–4 d. Hanau įvyko pirmas Tremtinių bendruomenės suvažiavimas. LTB išrinko centro komitetą: pirmininku tapo Jonas Vilkaitis, sekretorium – Tomas Šidiškis, išdininku Mikas Reklaitis, o dr. Viktoras Jasaitis, Juozas Audėnas ir Povilas Gaučys buvo išrinkti nariais. <...> Po dvejų metų, II TB suvažiavime buvo išrinktas naujas komitetas: P. Gaučys tapo pirmininku, kun. dr. Ant. Sidaravičius vicepirmininku, M. Reklaitis išdininku“ (Gaučys 1992: 337). Toliau P. Gaučys rašė: „Tremtinių švietimo reikalams tvarkyti prie Centro komiteto buvo sudaryta Švietimo taryba, kurios pirmininku buvo mokytojas Mykolas Židonis, tas pareigas ėjęs iki 1948 m. Jam išvykus, jas perėmė V. Jasaitis, o jam emigravus, laikinai ėjau aš, irgi iki išvykimo“.

„Tremtinių mokyklos ne tik Hanau, bet ir daugelyje kitų stovyklų pradėjo veikti labai primityviomis sąlygomis. Nebuvo suolų nei mokymo priemonių. Mokiniai sėdėdavo ant tuščių dėžių. Tik vėliau buvo gauti suolai. Mokytojų algoms irgi trūko lėšų. Kai užsimezgė ryšiai su JAV lietuviais, BALF'as (Bendrasis Amerikos lietuvių fondas – A. U., A. A.) pradėjo šelpti ir remti tremtinių mokyklas. Atvykę jo įgaliotiniai atveždavo keletą tūkstančių dolerių. Juos juodojoje rinkoje iškeitus, susidarydavo gan didelės sumos. Jos buvo naudojamos mokytojų algoms mokėti. Spekuliavimas doleriais buvo griežtai draudžiamas. <...> Švietimo Tarybai daug rūpesčių sudarė visiška stoka vadovėlių mokykloms. Paskubom buvo ruošiami nauji, bet pasirodė, kad greičiau jais bus aprūpintos mokyklos, jeigu bus perspausdinti Lietuvos mokyklose vartoti vadovėliai. Bet <...> didelę kliūtį sudarė popieriaus stoka. <...> Norint paskubinti jų išleidimą, reikėdavo „patepti“ spaustuvininkus“ (Gaučys 1992: 337–338). Nors sunkumai buvo labai dideli, „Nuo karo pabaigos iki masinės emigracijos į užjūrio kraštus pradžios per ketverius metus visose trijose zonose veikė 38 vaikų darželiai, 62 pradžios mokyklos, 14 progimnazijų ir 28 gimnazijos. Daugelyje stovyklų veikė anglų klabos kursai, o kai kuriose – ispanų kalbos kursai. Taip pat daug amatų ir specialybių kursų. Tas įspūdingai didelis švietimo tinklas buvo išlaikomas pačių tremtinių ir BALF'o lėšomis“ (Gaučys 1992: 338).

Apie konkrečią gimnaziją rašė Joana Pumputienė-Bakšytė (1994: 62), Raseinių gimnazijos 1944 m. laidos abiturientė: „Rebtorfo stovyklos veiklą gerokai pagyvino čia įsteigta lietuvių gimnazija, į kurią iš kitų stovyklų atvyko nemaža jaunimo pradėti mokytis arba mokslą tęsti. Čia taip pat rinkosi buvę Lietuvos gimnazijų mokytojai. Ir mokytis, ir mokytis buvo sunku, nes trūko vadovėlių, sąsiuvinų, rašomųjų priemonių, žemėlapių, kitų vaizdinių priemonių. Nepaisant sunkumų, Rebtorfo lietuvių gimnazija išleido keturias abiturientų laidas. Mokiniai, atvykę iš kitų vietovių vieni be tėvų, gyve-

no bendrabutyje, kurį tvarkė ir prižiūrėjo pulk. Zigmas Rumša su žmona. Gimnazijoje veikė ateitininkai, skautai, buvo choras. Be įvairių minėjimų, pasirodymų, susirinkimų, jaunimas kartais ir pasišokdavo. Bet vyresnieji prikišdavo, kad šokti tuo metu, kai Lietuvoje vyksta žiaurūs trėmimai, partizaninis karas, tautos naikinimas, netinka. Kartą buvo kaukių vakaras. <...> Mums, jauniems, buvo įdomu“. Taigi kaip ir Lietuvoje, mokyklos buvo ir kultūros židiniai.

Lietuvoje buvęs Kauno III gimnazijos inspektoriumi matematikas, Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) absolventas Ignas Kazlauskas (1903–1995) prisiminė, kaip buvo steigiama lietuvių gimnazija Miuncheno DP stovykloje: „1945 09 22 iškilmingame mokytojų, mokinių ir jų tėvų susirinkime buvo pasirašytas Miuncheno lietuvių gimnazijos įsteigimo aktas. Tą pačią dieną lietuvių stovyklą aplankė JAV vyriausiasis karo pajėgų vadas gen. Dvaitas Deividas Eizenhaueris (*Eisenhower*, 1890–1969). Pasirodžius jam ir jį lydintiesiems, mokiniai sukėlė ovacijas. Lietuviškas „valio“ svečiams taip patiko, kad jie patys pradėjo kilnoti kepures ir panašiai šaukti. Besišypsančiam generolui gimnazijos atstovai įteikė gėlių. Po to laikraščiai parašė, kad gen. D. Eizenhaueris, niekada nebuvęs prieš apsuptas, „pateko“ į lietuvių mokinių „apsuptį“. Karinė amerikiečių valdžia iš tiesų buvo pastatyta prieš įvykusį faktą ir gimnazija buvo juridškai įteisinta“ (Ažubalis 1997: 59–60). 1946 m. I. Kazlauskas, be direktoriaus pareigų, dar ėjo ir Bavarijos zonos lietuvių mokyklų matematikos ir fizikos inspektoriaus pareigas. 1947 m. pasitraukė iš direktoriaus pareigų, kad nereikėtų kasdien 10 km važinėti į darbą, liko mokytoju, o tomis dienomis, kai neturėjo pamokų, atlikdavo inspektoriaus pareigas. Taigi būta patriotizmo, pasišventimo, iniciatyvumo.

Profesinio rengimo įstaigų kūrimo tikslai

UNRRA (*The United Nations Relief and Rehabilitation Administration* – Jungtinių tautų paramos ir atkūrimo organizacija) duomenimis, 1946 m. lapkričio 1 d. paskelbtomis žiniomis, Vokietijoje gyveno apie 2000 lietuvių studentų, 3260 vidurinių mokyklų auklėtinių ir apie 500 specialiųjų mokyklų mokinių (Puzinas 1977: 9).

Buvęs Ukmergės mokytojų seminarijos dėstytojas lituanistas Vaclovas Čičiūnas (1900–1980) rašė, kad sukelti gyventi į DP stovyklas lietuviai „pirmoje eilėje prisiminė laiką gaišinantį mokyklinio amžiaus jaunimą ir susirūpino steigti jam mokyklas“ (1971: 138–139). Gyvenimo laikinumas stovyklose vertė karo pabėgėlius rūpintis pirmiausia „priaugančio jaunimo“ bendroju auklėjimu bei jo pratęsimu (Krikščiūnas, Maldeikis 1958). Be to, svetimuose kraštuose pasidarė problema, kaip nenuautėti ir išauginti jaunimą susipratusiais lietuviais (Gailiūšis 1979).

Daugelis Vokietijoje veikusių lietuvių profesinio rengimo mokyklų vadovavosi Lietuvos švietimo sistemos reikalavimais, ir taip daryta neatsitiktinai – beveik iki pat lietuvių emigracijos iš Vokietijos į JAV ir kitas šalis buvo tikėtasi grįžti į Lietuvą, todėl jaunimo švietimo ir profesinio rengimo tikslai Vokietijos mokyklose buvo siejami su Lietuvos ateitimi.

„Išlaisvintos Lietuvos atkūrimo planuose Vakaruose“ (1945–1955 m.), svarstant pramonės, amatų, prekybos klausimus, buvo akcentuojamos ir konkrečių sričių specialistų rengimo problemos: odos pramonės („Neatidėliojant susirūpinti odos pramonės specialistų paruošimu. Bent keletas asmenų turėtų jau dabar susipažinti su įvairių odų išdirbimo procesais Vokietijos fabrikuose. Esant emigracijoj, stengtis paruošti apie 50 tos specialybės žmonių“); popieriaus pramonės („kreipti ypatingą dėmesį į popieriaus pramonei reikalingų specialistų paruošimą. Tą darbą pradėti jau tuojau, ruošiant naujus kadrus“); amatų („Organizuoti amatininkų švietimą ir jų profesinį paruošimą: stacionarinėse amatų mokyklose; pas meistrus ir kartu pakartotinėse amatų mokyklose; įvairiuose kursuose. <...> Panaudojant tremties ir emigracijos patyrimą, ruošti įvairių specialybių amatininkus taip pat ir toms sritims, kurių Lietuvoje neturėjome, bet kurias galėtume turėti“) (Liekis 2002: 234–238).

Panašūs siekiai atsispindėjo „Pramonės ir amatų planų rengimo programoje“ (Hanau 1948): „Kvalifikuotų darbininkų ir meistrų trūkumas, aukštesnės kvalifikacijos vadovaujančio personalo stoka sudarė ypatingų sunkumų prieškarinei pramonei. Dėl jų stokos negalėjo susikurti tam tikros pramonės šakos <...>. Planuojant ūkį, reikia planuoti ir išmoksintų darbininkų, amatininkų, technikų ir meistrų paruošimą. Tą uždavinį galės atlikti gerai sutvarkytos amatų mokyklos ir specialios mokyklos siauresnės specialybės technikams ir meistrams ruošti <...> medžio, tekstilės, popierio, metalo, keramikos, elektros ir cheminei pramonei, <...> darant pastangų, kad jaunimo švietimo kryptis tremty būtų pakeista ir derinama su mūsų ateities uždaviniais“ (Liekis 2002). Kad Lietuvai reikėjo kai kurių profesijų specialistų, kurių nebuvo pakankamai paruošta nepriklausomoje Lietuvoje, atsispindi ir to meto Vokietijos lietuvių spaudoje (Akademinis gyvenimas 1947: 5): „Amatininkai daugumoje buvo nelietuviai <...>. Tik paskutiniaisiais nepriklausomo gyvenimo metais savų amatininkų paruošimo reikalais jau pilnai buvo suprastas, ir skubiu tempu buvo plečiamas amatų mokyklų tinklas“.

Nors Vokietijoje 1944–1950 m. lietuvių kuriama švietimo sistema buvo orientuojama į buvusią nepriklausomoje Lietuvoje, tačiau, įvertinus pokario sąlygas ir poreikius, buvo suprasta, kad Lietuvos švietimo sistemoje buvo ir koreguotinų dalykų. Tai patvirtina ir V. Čižiūno (1971) Lietuvos švietimo vertinimas: „Švietimo politika, leidusi įsivyrauti bendrajam lavinimui su aiškia humanistinio turinio persvara ir vėlai susigriebusi organizuoti atsvarą specialių, ypač amatų, mokyklų pavidalu, vedė prie vadinamo „inteligentų pertekliaus“ <...>. Daugelis gyvenimo sričių, pradedant amatais ir baigiant kultūros bei administracijos kvalifikuotomis profesijomis, vis dar stigo žmonių. Svetimų kalbų mokymas taip pat buvo nepakankamoje aukštumoje“ (Čižiūnas 1971: 137).

Tuometinio lietuvių jaunimo poreikių Vokietijoje ir ateities poreikių Lietuvoje sintezė išryškėja Prekybos mokyklos Celėje išsikeltuose uždaviniuose: 1) paruošti jaunimą Nepriklausomos Lietuvos atkūrimo darbams; 2) padėti lietuviams tęsti mokslą prekybos mokykloje, kurie dėl tremties negalėjo jo baigti Lietuvoje; 3) paruošti jaunimą prekybos, gamybos, administracijos ir kitų įstaigų bei įmonių specialistais; 4) sustiprintu svetimų kalbų mokymu padėti jaunimui lengviau įsijungti į kitų tautų ūkinį gyvenimą,

jei tektų ilgesnį laiką gyventi svetimoje žemėje; 5) paruošti jaunimą komercinių mokslų studijoms prekybos institutuose ir universitetuose (Liulevičius 1969: 269).

Daugelio DP stovyklose veikusių profesinio rengimo mokyklų ir kursų steigimą paskatino susiklosčiusios istorinės aplinkybės ar gyvenimo sąlygos. Pavyzdžiui, Lietuviai Raudonojo Kryžiaus vadovybė Detmolde nutarė suorganizuoti vaikų darželių auklėtojų kursus, nes daugelyje lietuvių tremtinių stovyklų nebuvo vaikų darželių dėl specialisčių stokos (Liulevičius 1969: 270). Dažnai profesinio mokymo įstaigos įsikurdavo kažkam pageidaujant. Taip „kolonijos suinteresuotiems nariams pareiškus pageidavimą“ buvo įkurta ir pradėjo veikti Ravensburge vienerių metų aukštesnioji prekybos mokykla, antra vertus, mokyklos atsiradimą lėmė ir šioje stovykloje esantis pakankamas pedagogų, baigusiu mokslus ir patyrusių prekybos srities specialistų skaičius (Liulevičius 1969: 272).

Kursų jungimąsi į profesines ar suaugusiųjų švietimo mokyklas skatino organizacinių klausimų sprendimo optimizavimas. Pavyzdžiui, esant daug norinčiųjų pasimokyti amato, Viurcburgo stovykloje privačia ir organizacijų iniciatyva buvo organizuojami trumpiau ar ilgiau besitęsiantys kursai, kurie vėliau, išrinkus vieną administracinę vadovybę, išaugo į suaugusiųjų švietimo institutą. Organizuotas bendras kursų administravimas sumažino administraciniam darbui reikalingas laiko sąnaudas; užtikrino „patogią ir sėkmingą mokymo ir mokymosi kontrolę“; leido sukurti bendrus mokslo pamokų planus; užtikrino „geresnį ir lengvesnį ryšį“ su Lietuvos tremtinių bendruomenės (LTB) Švietimo valdyba, kitais LTB centriniais organais ir globėjų įstaigomis bei užtikrino iš jų gaunamų pašalpų tikslesnį paskirstymą; suvienodino lektorių ir instruktorių valandinį atlyginimą bei sumažino klausytojų mokesčių; efektyviau išsprendė patalpų panaudojimo, mokymo priemonių ir praktikos darbams medžiagų įsigijimo bei naudojimo klausimus; „svaresni“ tapo vienos mokyklos vardu išduodami specialybės baigimo pažymėjimai (Liulevičius 1969: 273–274).

Profesinio rengimo mokykloms įsikurti reikėjo bent minimalios mokymų bazės (dirbtuvių, laboratorijų) ir priemonių (įrankių, medžiagų). Profesinio rengimo įstaigos pirmiausia ir buvo įkurtos tose DP stovyklose, kur lietuviai rado galimybių sukurti reikiamą mokymo bazę, arba tose stovyklose, kuriose buvo pakankamai tam tikros srities profesinio rengimo specialistų, o specialių priemonių mokymams nereikėjo arba reikėjo labai mažai. M. Krikščiūno ir P. Maldeikio (1958) teigimu, čia galima būtų paminėti šias mokyklas ir kursus: aukštesniosios prekybos mokyklos (Celėje, vėliau – Grevene, Ravensburge), žemesnioji prekybos mokykla Biberache, aukštesnioji technikos mokykla, amatų mokykla ir gailėstingųjų seserų mokykla Nuringene, mokytojų parengimo kursai Hanau ir Flensburge, vaikų darželių auklėtojų kursai Detmolde, amatų mokymo institutas Viurzburge, dantų technikų mokykla Augsburgėje, radiotechnikų mokykla Aichštete, V. S. Stančikaitės meno studija Groshezepėje, taikomojo meno mokykla Freiburge, Aukštieji technikos kursai, Hidrometrijos ir hidrologijos akademiniai kursai Kemptene ir kt.

Stovyklų globėjai ne tik išlaikė tautines mokyklas, bet ir skatino jas steigti. Pavieniai asmenys viso to negalėjo padaryti, turėjo jungtis ir organizuotai siekti bendrų tikslų (Gailiūšis 1979).

Profesinio rengimo sistema ir jos organizavimas

Pradžioje apžvelgsime tarptautinių ir visuomeninių organizacijų pagalbą organizuojant lietuvių profesinį švietimą Vakarų Vokietijoje. UNRRA palankiai žiūrėjo į pačių tremtinių pastangas steigti mokymo ir studijų institucijas. Pavyzdžiui, 1946 m. UNRRA vadovybė savo įsakyme dėl mokymo politikos Vokietijoje „UNRRA Centrinėse pabėgėlių stovyklose“ nurodė, kad „UNRRA politika yra suteikti galimybes mokytis pabėgėlių stovyklose visiems, kurie atitinka UNRRA globotinių sąlygas. Visiems šios kategorijos mokyklinio amžiaus vaikams turi būti suteiktos galimybės vokiečių įstaigų sąskaita lankyti vaikų darželius, pradines ir aukštesnes mokyklas. Stovyklų administracija gali imtis įgyvendinti ir papildomus mokymo sumanymus (projektus), jei tie projektai neprieštarauja UNRRA nutarimams. Prie tokių projektų kategorijų priklauso: įvairūs profesinio lavinimo kursai <...>; suaugusiųjų mokymo kursai <...>. UNRRA nedalyvauja: parenkant asmenis studijuoti universitetuose; <...> organizuojant pačias studijas; paskirstant iš fondų gaunamas lėšas studijoms ir pan. <...>. Mokymų programas mokykloms sudaro pačių pabėgėlių stovyklų komisijos, palaikydamos ryšius su okupacinės valdžios specialiais atstovais; mokymo programos turi būti panašios į gimtųjų šalių turėtas mokymo programas <...>; atlyginimai mokytojams turi atitikti kategoriją atlyginimų vietos vokiečių mokyklų mokytojams; UNRRA zoniniai vadovai privalo padėti pabėgėlių mokyklų vadovams apsirūpinti vadovėliais ir kitomis mokymui reikalingomis priemonėmis <...>; mokyme pirmenybę teikti toms profesijoms, kurios reikalingiausios tuose kraštuose, iš kurių besimokantys atvyko“ (Liekis 2002: 198–199).

Lietuvių mokyklas DP stovyklose rėmė ir mokyklomis rūpinosi stovyklose susidarę ir įvairiais vardais pasivadinę švietimo komitetai, mokyklų veikimą tvarkyti bei valdyti ėmėsi Vokietijoje veikusios Lietuvių sąjungos Centro valdyba. Vėliau LTB tam reikalui sudarė autonomiškai veikiančią Švietimo valdybą (Vyzbadene, vėliau įsikūrusi Kaselelyje), kurios pirmininku beveik visą laiką buvo Mykolas Židonis (1894– ?), pedagogas ir teisininkas, buvęs Alytaus ir Vilniaus apskričių pradžios mokyklų inspektorius. Už aukštesniąsias ir specialiąsias mokyklas buvo atsakingas Adolfas Klemas (1904–1989), fizikas, VDU absolventas, už aukštąjį mokslą – buvęs VDU docentas dr. Otonas Edmondas Stanaitis (1905–1997), matematikas.

Švietimo Valdybos funkcijos reglamentuotos „Lietuvių tremtinių švietimo nuostatuose“, priimtuose 1946 m. Valdyba „steigia mokyklas ir kitas švietimo <...> įstaigas; tvirtina kitų įsteigtąsias mokyklas ir švietimo <...> įstaigas; skiria ir atleidžia mokyklų vedėjus, direktorius, švietimo įstaigų inspektorius ir mokytojus; skiria ir atleidžia okupacinei zonai ar jos daliai švietimo įgaliotinius, kurie prižiūri ir vadovauja paskirtoje srityje mokymo bei auklėjimo darbui; nustato pamokų lenteles; keičia programas; nustato mokslo metų pradžią ir pabaigą; nustato mokyklų duodamų pažymėjimų formą; palaiko ryšį ir tariaisi su Profesorių Taryba ir Studentų Atstovybe sprendžiant aukštojo mokslo ir studentų reikalus. Palaiko ryšį ir tariaisi su profesinėmis mokytojų organizacijomis sprendžiant atitinkamų mokyklų ir mokytojų reikalus; turi Knygų Leidimo Komisiją; <...> tvarko atlyginimus mokytojams ir kitiems švietimo pareigūnams“ (Račkauskas,

Pečkus 1994: 11; Liekis 2002: 196). Taigi iš esmės Švietimo valdyba atitiko ir vykdė nepriklausomos Lietuvos Švietimo ministerijos funkcijas.

Švietimo valdyba savo veiklos pradžioje dėl ne visada palankaus UNRRA požiūrio negalėjo atlikti visų savo numatytų funkcijų. Ypač darbas neefektyviai vyko periferijoje – labiau nuo Švietimo Valdybos nutolusiose vietovėse. Todėl savo veiklos pradžioje Švietimo Valdyba galėjo dirbti tik „koordinuojamąjį – administracinį darbą: registruoti įvykusius mokyklų įsisteigimo faktus, tvirtinti susibūrusius tose mokyklose mokytojų kolektyvus, rinkti šiokią ar kitokią mokyklinę statistiką ir rūpinti programas, derintis prie skirtingų paskirose zonose administracijos savybių ir potvarkių“ (Čižiūnas 1971: 141).

Dėl tarpzoninio judėjimo apribojimų negalėdama tiesiogiai veikti visose okupacinėse zonose, Švietimo Valdyba rūpintis atskirų zonų mokyklomis paskyrė savo įgaliotinius: anglų zonoje – matematiką Matą Krikščiūną (1886–1964), JAV zonoje – pedagogą ir psichologą Igną Malinauską (1900–1980), Prancūzijos – germanistą Joną Kavaliūną (g. 1913), perleisdama jiems savo kompetencijų dalį. Jie buvo įpareigoti rūpintis planingu savo zonos mokyklų steigimu, jų veikimu bei reikiamo mokslo lygio išlaikymu ir patys arba per jų pasitelktus inspektorius prižiūrėjo mokyklų darbą. Ypač didelį vaidmenį švietimo įgaliotinis vaidino anglų zonoje, kur okupacinė valdžia oficialiai pripažino jį lietuviškų mokyklų inspektoriumi ir pavedė jas tvarkyti, t. y. anglų zonoje buvo oficiali švietimo įgaliotinio institucija. Amerikiečių ir prancūzų zonose centralizuoti lietuvių švietimo organai neturėjo oficialaus pripažinimo, bet mokyklos bei mokytojai jiems paklusdavo ir laikėsi jų išleistų instrukcijų bei nurodymų (Krikščiūnas, Maldeikis 1958; Čižiūnas 1971).

Taigi švietimo organizavimo sąlygos skyrėsi ne tik kiekvienoje Vokietijos zonoje, bet ir priklausė nuo kiekvienos DP stovyklos administracijos požiūrio. Pavyzdžiui, amžininkai pasakoja (Liulevičius 1969: 564), kad siekiant apsunkinti į Greveną atkeltos aukštesniosios prekybos mokyklos egzistavimą, UNRRA vadovybė sumažino mokyklos etatus, buvo atimtas mokiniams skirtas papildomas maisto davinys. Tačiau po metų, spaudžiama savo centrinių organų, pradėjo labiau domėtis šia mokykla, nes, planuojant UNRRA likvidavimą, į naują organizaciją IRO (*International Refugee Organization* – Tarptautinė pabėgėlių globos organizacija) buvo numatoma priimti tarnautojais dirbti šią mokyklą baigusius mokinius, todėl daliai mokytojų pradėtas mokėti atlyginimas, pagerintas maistas.

Lietuvių tremtinių švietimo nuostatuose apibrėžiamos ir švietimo skyrių funkcijos. Tremtinių apylinkės (tremtinių apylinkę sudarė: a) stovyklos tremtiniai; b) stovyklos ir jos apylinkėje privačiai gyvenę tremtiniai; c) vienos ar kelių vietovių privačiai gyvenę tremtiniai) švietimo skyrius apylinkės ribose rūpinosi švietimo iniciatyva ir globa: „vaikų darželių ir mokyklų steigimu, jų patalpomis ir inventoriumi, suaugusiųjų švietimu, tėvų švietimu, <...> Švietimo valdybos ar apygardos švietimo skyriaus pavestais reikalais. Apylinkės švietimo skyriaus nariais yra mokyklų vedėjai ar direktoriai, kitus narius skiria apylinkės komitetas. Apygardos švietimo skyrius prižiūri ir derina apylinkių švietimo skyrių darbą ir rūpinasi aukščiau nurodyta švietimo iniciatyva ir globa apygardos ribose“ (Liekis 2002: 196).

Atsidūrę Vokietijoje lietuviai tremtiniai stengėsi atkurti ir įvairias organizacijas, veikusias Nepriklausomoje Lietuvoje. Kai kurios jų rūpinosi įvairias švietimo klausimais, jaunimo bendrojo lavinimo, profesinio rengimo organizavimu ir kt.

Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo personalo nariai 1947 m. gegužės 3 d. Niurtingene įkūrė Lietuvių profesorių užsienyje sąjungą (LPUS), kurią sudarė nariai iš visų trijų okupacinių zonų. Suvažiavime tarybos parengtuose įstatuose buvo numatyta: a) jungti Lietuvos aukštųjų mokyklų dėstytojus, remti juos jų profesiniame darbe ir ginti jų reikalus; b) rūpintis aukštųjų mokyklų ir mokslo įstaigų steigimu ir išlaikymu; c) atstovauti Lietuvos profesūrai; d) globoti Lietuvos akademinį jaunimą, padėti jam baigti aukštąjį mokslą ir pasirengti profesūrai; e) remti lietuvių mokslinimąsi ir kt. Sąjungos nariai talkino Pabaltijo universitetui Hamberge-Pineberge, UNRRA universitetui Miunchene, Niurtingeno-Švabišgmiundo ir Augsburgo Aukštesniosioms technikos mokykloms, Aukštiesiems technikos kursams, Hidrometrijos ir hidrologijos akademiniam kursams Kemptene ir kt. Prie vokiečių universitetų ir technikos mokyklų buvo paskirti įgaliotiniai studentų reikalams, buvo tvarkomos Lietuvoje išeito mokslo įskaitos vokiečių universitetuose. Sąjungos nariai atstovavo mokslininkams nuo 1947 m. gruodžio mėn. LTB Švietimo valdybos įkurtoje Kultūros taryboje. Kultūros taryba rėmė ir skatino lietuvių mokslinę, meninę ir žurnalistinę kūrybą Vokietijoje, 1948 m. mokslininkams tyrinėjimams skyrė 20 tūkst. RM, mokslo darbams spausdinti – 50 tūkst. RM (Šalavėjus 1999), stengėsi globoti asmenis, studijuojančius muziką, rūpinosi jų sąlygų pagerinimu, kai kada skyrė stipendijas tiems, „kurie savo gabumais ar muzikos srity būtų jos verti“ (Vyliūtė 2005). LPUS ruošdavo viešas paskaitas Pabaltijo universitete ir įvairiose britų zonos lietuvių stovyklose (Puzinas 1977). Profesorių sąjunga aktyviai reiškėsi tik iki 1948 m. antrosios pusės. Toliau darbą sunkino emigracija.

Lietuvių tremtinių mokytojų sąjunga (nuo 1947 m. vasario mėn.; Šainfeldas) turėjo padėti mokytojams apsirūpinti reikiama mokymo literatūra, kelti kvalifikaciją ir pan. (Liekis 2002). Lietuvių katalikų kunigų sąjungos (įsikūrė 1945 m. liepos mėn. Miunchene) vienas iš tikslų buvo rūpintis lietuvių kunigų katalikų auklėjimu ir studijomis. Lietuvių tremtinių amatininkų ir darbininkų profesinė sąjunga (nuo 1947 m. balandžio mėn.; Hanau) turėjo tikslą padėti kelti turimą kvalifikaciją ar įgyti naują specialybę, ginti profesinius reikalus, nuolat organizavo amatininkams ir darbininkams įvairių specialybių ir kalbų (vokiečių, anglų) kursus, išleido leidinį „Darbas ir amatas“, kuriame pateikė daug žinių iš darbo bei amatų teisės Vakaruose ir kt. Lietuvių tremtinių žemės ūkio darbuotojų sąjunga (nuo 1946 m. kovo mėn.; Hanau) siekė rūpintis žemės ūkio darbuotojų išmokslinimu. Lietuvių miškininkų ir medžio pramonės darbuotojų sąjunga (nuo 1943 m. kovo mėn.; Hanau) rėmė studijuojančius miškininkystės mokslus, organizavo Hanau bei kai kuriose kitose stovyklose miškų technikams kursus ir kt. Lietuvių tremtinių veterinarijos gydytojų draugija (nuo 1946 m. gegužės mėn.; Hanoveris) pabėgėlių stovyklose organizavo veterinarijos kursus. Lietuvių vaistininkų-farmacininkų draugija (nuo 1946 m. gegužės mėn.; Hanau) rūpinosi farmacininkais ir jų profesiniais reikalais. Lietuvos inžinierių draugija tremtyje Viurcburge (nuo 1945 m. lapkričio mėn.) vienijo apie 400 narių, iš kurių net 280 buvo diplomuoti inžinieriai ir architektai. Ši profesinė

organizacija buvo itin aktyvi, organizavo darbininkiškų, amatininkiškų profesijų kursus, steigė dirbtuves, dėstė aukštosiose, specialiosiose technikos mokyklose (Miunchene, Hamburge ir kt.), gausiai leido lietuvišką techninę literatūrą, vadovėlius. Lietuvių inžinierių ir architektų draugijos beveik tuo pačiu metu atsikūrė ir Kempteno, Hanau bei kitose DP stovyklose (Liekis 2002). Lietuvos inžinierių draugija tremtyje kėlė amatų mokymo gimnazijose idėją, „programas rengė, mokytojų davė ir kitokią savo iniciatyvą rodė ir darbu prisidėjo“ (Račkauskas, Pečkus 1994).

Lietuvių gydytojų tremtinių sąjunga (1946 m. balandžio mėn.; Hanau stovykla) ir Lietuvių teisininkų draugija (1945 m. gruodžio mėn.; Hanau stovykla) rūpinosi savo narių profesiniais klausimais (Liekis 2002).

Taigi lietuvių DP stovyklose veikė tarptautinės (UNRRA, IRO) ir tautinės organizacijos (Lietuvių sąjungos centro valdyba, LTB Švietimo valdyba, įvairios profesinės draugijos), kurioms rūpėjo profesinis rengimas visose lietuvių DP stovyklose, tačiau tikėtina, kad kai kurios profesinės draugijos pirmiausia padėdavo toms profesinio rengimo įstaigoms, kurios geografiškai būdavo arčiau kiekvienos draugijos valdybos arba sąlyginai buvo svarbesnės už kitas (pvz., Pabaltijo universitetas). Daugiausiai profesinių draugijų buvo įkurta didesnėse ir visuomeniškai aktyviose lietuvių stovyklose – ypač profesinių draugijų gausa išsiskyrė Hanau stovykla.

1950 m. sausio mėn. Lietuvybės išlaikymo tarnyba Pfulinge organizavo lietuvių švietėjų kultūrininkų bei visuomenės veikėjų konferenciją, kuri priėmė rezoliuciją, akcentuojančią ir švietimo bei auklėjimo klausimus: „1) Lietuvybės Išlaikymo Tarnyba turi centrinių švietimo ir auklėjimo skyrių; 2) Švietimo ir auklėjimo skyrius, kaip centrinis organas, rūpinasi: visų lietuvių išėivių bei tremtinių švietimo, mokymo ir auklėjimo koordinuojamuoju darbu; šiam darbui reikalingų vadovėlių ir mokymo bei auklėjimo priemonių parengimu ir jų pagaminimu; 3) Kiekviename krašte lietuviai turi centrinių švietimo ir auklėjimo organą, kuris koordinuoja vietos lietuvių švietimo ir auklėjimo darbą, bendradarbiaudamas su lietuvių vietos organizacijomis <...>; 4) Krašto centrinis švietimo ir auklėjimo organas imasi pats iniciatyvos ar gelbsti kitom institucijom pagal reikalą ir aplinkybes steigti <...> mokyklas, lituanistikos kursus, liaudies universitetus, skaityklas, bibliotekas, <...>. 5) Tuoj pat savo krašte suregistruoja švietimo <...> darbuotojus ir sudaro jų atitinkamus kadrus; 6) Ypatingo dėmesio skiria, kad mūsų mažieji būtų auklėjami tautine lietuviška dvasia ir pradžių mokslo gautų lietuvių kalba“ (Liekis 2002: 173). Tačiau ši rezoliucija buvo svarbi ne tiek Vokietijos lietuviams, kurių didelė dalis tuo metu jau buvo palikusi šią šalį ir emigravusi į kitas šalis, o būtent šiems emigrantams kitose šalyse. Panašu, kad rezoliucijos turinys buvo orientuotas akcentuoti svarbius švietimo klausimus šalyse, kur lietuvių mokyklų tinklas nebuvo išvystytas arba buvo labai mažai mokyklų.

Aptarsime dokumentus, reglamentavusius lietuvių profesinį rengimą Vakarų Vokietijoje. Kaip jau minėta, 1946 m. Hanau stovykloje įvyko lietuvių tremtinių suvažiavimas, kuris įsteigė visus jungiančią LTB ir priėmė Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto (VLIK) paruoštą konstituciją, kurioje buvo numatyti švietimo ir kultūros uždaviniai. Du iš jų buvo tiesiogiai susiję su švietimu: „rūpintis tremtinių švietimo, kultūros ir

socialiniais reikalais“ ir „vykdyti tremtinių paruošimą atitinkamoms naujose sąlygose profesijoms bei specialybėms“ (Gailiūšis 1979).

1945 m. liepos 1 d. pradėjo veikti „Lietuvių Sąjungos Švietimo nuostatai“, „Mokykloms steigti ir laikyti taisyklės“, „Lietuvių Sąjungos Švietimo įgaliotinių darbo taisyklės“ (Račkauskas, Pečkus 1994). LTB 1946 m. Hanau, tarp kitų programinių dokumentų, patvirtinti ir nauji „Lietuvių tremtinių švietimo nuostatai“, kuriuose buvo apibūdinti vaikų darželių, pradinė mokyklų, progimnazijų bei gimnazijų, specialiųjų mokyklų, mokytojų kursų, liaudies universitetų uždaviniai ir darbo organizacija. Nuostatuose rašoma: „Lietuvių tremtinių švietimo ir kultūros srityse daugiausia gali pasireikšti tremtinių iniciatyvos. Gyvenamasis momentas ypatingai reikalauja profesinio išsilavinimo. Tremtinių bendruomenės pareiga švietimo ir kultūros darbą visomis išgalėmis paremti. Švietimo ir kultūros darbininkai yra tremtinių gerovės ir tautos garbės įpareigoti darbe išsilaikyti su ligšioliniu idealizmu ir pasiaukojimu“ (Liekis 2002: 193).

„Lietuvių tremtinių švietimo nuostatose“ iškelti tokie švietimo uždaviniai: „1) Tremtinių mokykla jaunimą moko ir auklėja; 2) Mokykla tvarkoma Lietuvos švietimo įstatymais, taisyklėmis ir tradicijomis, prisiderinant prie gyvenamojo laiko reikalų; 3) Bendrojo lavinimo mokyklos – pradžios, progimnazijos ir gimnazijos – ugdo mokslo pamėgimą, suteikia kultūringam žmogui būtinų žinių ir paruošia aukštojo mokslo studijoms; 4) Specialinio lavinimo mokyklos ir kursai ruošia jaunimą profesijai“ (Liekis 2002: 193).

LTB Švietimo valdyba, daug dėmesio skyrusi ugdymo įstaigų veiklos reglamentui, 1946 ir 1947 m. parengė progimnazijų ir gimnazijų darbo taisykles. 1949 m. ji parengė Švietimo valdybos darbo statutą, kurį patvirtino LTB Centro komitetas (Račkauskas, Pečkus 1994).

Karo pabėgėlių mokyklų programomis Vokietijoje Švietimo valdyba rūpintis pradėjo savo veiklos pradžioje: buvo skubiai multiplikuotos su pataisomis keturmetės pradinės mokyklos programos ir 1939 m. Švietimo ministerijos Lietuvoje patvirtintos gimnazijų programos. Jos abi buvo išspausdintos atskirais leidiniais 1946 m. (Čižiūnas 1971).

Be visose Vokietijos DP stovyklose galiojusių profesinį rengimą reglamentuojančių dokumentų, daugelis Vokietijoje veikusių lietuvių mokyklų turėjo konkrečios mokyklos Mokytojų tarybos patvirtintas mokinių elgesio, tvarkos ir mokslo taisykles. Pabaltijo universitetas buvo priėmęs universiteto statutą (1946 m. sausio 9 d.), kuris reglamentavo šios aukštosios mokyklos darbą. Vyzbadeno Lietuvių liaudies universitetas ir LTB suaugusiųjų švietimo institutas taip pat buvo parengę savo statutus (Liulevičius 1969).

Profesinio ugdymo mokyklų steigimas ir mokyklų veiklos koordinavimas vyko taip. UNRRA ir okupacinė valdžia sudarė galimybes karo pabėgėliams DP stovyklose steigti auklėjimo ir mokymo įstaigas, tačiau jų steigimas, mokymo organizavimas ir mokymas priklausė nuo pačių pabėgėlių pastangų ir noro: „lietuviams tremtiniams nei vieno, nei kito netrūko – santykinai lietuviai pabėgėlių stovyklose turėjo daugiausia auklėjimo ir švietimo įstaigų, o kartu ir besimokančiųjų. Daugiausia, lyginant su kitų tautų, stovyklose buvo išspausdinta rotatoriais ir moksleiviams vadovėlių“ (Liekis 2002: 199–200).

Pirmosios mokyklos pradėtos steigti 1945 m. vasarą, birželio–rugpjūčio mėn. Iš

pradžią jas steigė švietimo komitetai, vėliau tapę Lietuvių sąjungos skyrių komitetais, ir mokytojų vadovaujami tėvų būreliai. Tų pačių metų pabaigoje Lietuvių sąjunga paskelbė laikinąsias pamokų lenteles ir programas, o 1946 m. priimami „Lietuvių tremtinių švietimo nuostatai“ ir organizuojama LTB Švietimo valdyba, kuriai buvo pavestas visas tolesnis švietimo tvarkymas (Čižiūnas 1971).

Reikėtų paminėti ir LTB Švietimo valdybos personalijų klausimą. Iš tų laikų periodinėje spaudoje vykusios polemikos matyti, kad pasitaikanti atsitiktinių, visiškai su švietimu neturinčių nieko bendra Valdybos narių problema kai kuriems išsilavinusiems lietuviams buvo labai opi. Dr. J. Girnius (1971) priekaištavo Švietimo valdybai, kad ji likusi neperorganizuota, nors 1946 m. rudenį gimnazijos direktorių suvažiavimas tą reikalą kėlęs ir svarstęs, ir pridūrė, kad „nebuvimas toje valdyboje pedagoginių autoritetų atsiliepia ir gimnazijoms, kur pradeda reikštis pakrikimas ir lengvabūdiškumas“. Švietimo valdybos sudėtį, anot V. Čižiūno (1971: 141), „sąlygojo atsitiktinis vienu ar kitu asmenų susitelkimas stovyklose ir kas kartą sunkėjusios kilnojimosi iš vienu stovyklų į kitas <...> galimybės“. Susidarius tokioms aplinkybėms „organizuoti švietimo darbą ir jam vadovauti stoji tie žmonės, kurie buvo numatytuose centruose, čia pat „po ranka“.

V. Čižiūno (1971: 141) teigimu, „beveik visur mokyklos steigėsi spontaniškai, niekam iš viršaus neraginant ir nevadovaujant. Kur tik buvo bent vienas kitas mokytojas ir kiek didesnis mokyklinio amžiaus vaikų būrelis, imta steigti pradinės ir vidurinės mokyklas“. Tai patvirtina ir V. Kavaliūnas (1984), pabrėždamas, kad bene ryškiausias lietuvių pabėgėlių kultūrinės veiklos bruožas – skubus įvairių laipsnių mokyklų steigimas.

„Lietuvių tremtinių švietimo nuostatuose“ pažymima, kad „mokiniai į mokyklą priimami pagal atitinkamus Lietuvos įstatymus. Nedidelis amžiaus skirtumas nuo įstatymo reikalaujamojo nėra kliūtis įstoti į mokyklą. Baigę tremtinių mokyklą turi tokias pat teises kaip ir baigę atitinkamą Lietuvos mokyklą“ (Liekis 2002: 195).

1945 m. lapkričio 4 d. įvyko Gimnazijų direktorių ir pradinių mokyklų vedėjų suvažiavimas, siekiant pasitarti ir apibendrinti švietimo darbą. Suvažiavimo metu sudarytas gimnazijoms reikalingiausių vadovėlių sąrašas ir buvo numatyta artimiausiu laiku juos paruošti ir išleisti. Aptarti apygardos Švietimo tarybos sudarymo ir mokyklos darbo kontrolės reikalai. „Nutarta kreiptis į centrą, prašant leisti prie švietimo įgalotinio sudaryti Apygardoje šias inspekcijas: 1) vaikų darželių ir pradinių mokyklų, 2) gimnazijų, 3) specialiųjų kursų bei suaugusiųjų švietimo reikalams inspekcijas. Jų tikslas būtų palaikyti jungtį tarp šių mokyklų, kad nebūtų didelių nukrypimų mokslo <...> atžvilgiu“ (1945: 12). Panašias problemas gvildeno ir Augsburgėje įvykęs (1946) gimnazijų direktorių ir mokytojų atstovų suvažiavimas.

Didelis švietimo darbo trūkumas buvo tas, kad pačioje darbo pradžioje nesuorganizuota bendra visų trijų okupacinių zonų tremtinių švietimo konferencija. Vėliau buvo susigriebta ir JAV zonoje įvyko trys konferencijos: visų trijų zonų gimnazijų direktorių (1946 m. sausio 12 d.), visų zonų pradinių mokyklų inspektorių (1946 m. birželio 19 d.), JAV zonos gimnazijų ir progimnazijų mokytojų lituanistų (1947 m. liepos 10–11 d.). Tokių konferencijų stoką ypač jautė britų zonos mokytojai (Čižiūnas 1971: 158–159).

Apžvelgsime, kokios lietuvių profesinio mokymo institucijos veikė Vakarų Vokietijos DP stovyklose. Švietimo sistema veikė visose 113 DP stovyklų, kuriose gyveno lietuviai. DP stovyklose veikė vienokio ar kitokio lygio mokyklos, nes jaunosios kartos švietimas buvo didžiausios svarbos kultūrinio gyvenimo apraiška (Stravinskienė 2004).

„Lietuvių tremtinių švietimo nuostatuose“ pažymima, kad Vokietijoje švietimo ir auklėjimo įstaigos yra: vaikų darželiai, pradžios mokyklos, progimnazijos, gimnazijos, specialiosios mokyklos, kursai, liaudies universitetai ir aukštosios mokyklos. Pradžios mokyklos yra dviejų laipsnių. Pirmieji ketveri metai yra pirmasis laipsnis, antrieji ketveri – antrasis laipsnis. Pradžios mokyklos antrasis laipsnis steigiamas ten, kur neveikia gimnazija, progimnazija ar specialioji mokykla (Liekis 2002: 194).

Savaime aišku, bet koks rengimas gyvenimui prasideda nuo aukštesniųjų bendrojo lavinimo įstaigų – progimnazijų ir gimnazijų. Aptarsime jų steigimo ir veikimo sąlygas. Nuo 1945 m. vasaros stovyklose pradėtos steigti progimnazijos ir gimnazijos. 1945–1946 m. m. didžiausia gimnazija, turėjusi 248 mokinius, buvo Hanau stovykloje, mažiausia – Tiubingene su 29 mokiniais (1 lentelė). Mokytojų skaičius lietuvių DP stovyklų gimnazijose svyravo nuo 10 (Kaselyje) iki 37 (Aichštėte), progimnazijose – nuo 7 iki 17 vienoje mokykloje.

1 lentelė. 1945–1946 m. m. mokinių ir mokytojų skaičius visų administracinių zonų lietuvių gimnazijose ir progimnazijose (*Tremtinių gimnazijų ir progimnazijų statistika* 1946: 87)

Table 1. The number of schoolchildren and teachers in Lithuanian gymnasiums and progymnasiums in all administrative areas in 1945–1946 school years

Stovyklos pavadinimas	Mokytojų skaičius	Mokinių skaičius	Vienam mokytojui tenkantis mokinių skaičius
<i>JAV zona</i>			
GIMNAZIJŲ:			
Aichštėtas (<i>Eichstätt</i>)	37	219	5,92
Augsburgas (<i>Augsburg</i>)	30	195	6,50
Hanau	33	248	7,52
Kaselis (<i>Kassel</i>)	10	70	7,00
Kemptenas (<i>Kempten</i>)	33	125	3,79
Miunchenas (<i>München</i>)	25	176	7,04
Niurtingenas (<i>Nürtingen</i>)	26	88	3,38
Šainfeldas (<i>Scheinfeld</i>)	20	105	5,25
Zeligenštatas (<i>Selingenstadt</i>)	22	88	4,00
Vyzbadenas (<i>Wiesbaden</i>)	25	125	5,00
Viurcburgas (<i>Würzburg</i>)	32	117	3,66
<i>Iš viso gimnazijų JAV zonoje</i>	293	1556	5,37

1 lentelės pabaiga

PROGIMNAZIJŲ ¹ :			
Ambergas (<i>Amberg</i>)	8	48	6,00
Ansbachas (<i>Ansbach</i>)	9	32	3,56
Ingolštatas (<i>Ingolstadt</i>)	17	54	3,18
<i>D. Britanijos zona</i>			
GIMNAZIJŲ ² :			
Blombergas (<i>Blomberg</i>)	20	59	2,95
Detmoldas (<i>Detmold</i>)	17	70	4,12
Liubekas (<i>Lübeck</i>)	15	198	13,20
Oldenburgas (<i>Oldenburg</i>)	23	155	6,74
Špakenbergas (<i>Spackenberga</i>)	22	160	7,27
Ziostas (<i>Soest</i>)	25	97	3,88
Vatenštatas (<i>Watenstadt</i>)	19	102	5,37
<i>Iš viso gimnazijų D. Britanijos zonoje</i>	141	841	6,22
PROGIMNAZIJŲ:			
Groshezepė (<i>Gross Hesepe</i>)	7	45	6,43
Kylis (<i>Kiel</i>)	16	34	2,13
Mėrbekas (<i>Meerbeck</i>)	17	27	1,59
Uchtas (<i>Ucht</i>)	8	39	4,88
<i>Prancūzijos zona</i>			
GIMNAZIJŲ:			
Tiubingenas (<i>Tübingen</i>)	19	29	1,53
Ravensburgas (<i>Ravensburg</i>)	22	71	3,23
<i>Iš viso gimnazijų Prancūzijos zonoje</i>	41	100	2,38
<i>Iš viso gimnazijų DP stovyklose</i>	475	2497	5,26
Vidutiniškai visose DP stovyklų gimnazijose	23,8	124,8	x
<i>Iš viso progimnazijų DP stovyklose³</i>	143	502	3,51

¹ Pedagogikos žurnale „Tremtinių mokykla“ 1946 m., Nr. 1 paminėta dar viena progimnazija JAV zonoje – Guncenhausene (Gunzenhausen), tačiau statistinių duomenų apie ją nepateikta. Kad šioje zonoje 1945–1946 m. m. veikė 6 progimnazijos, patvirtina ir J. Račkauskas bei K. Peckus (1994).

² „Tremtinių mokykloje“ 1946, Nr. 5–6 oficialioje statistikoje teigiama, kad anglų zonoje jau veikė ne 7, o 9 gimnazijos.

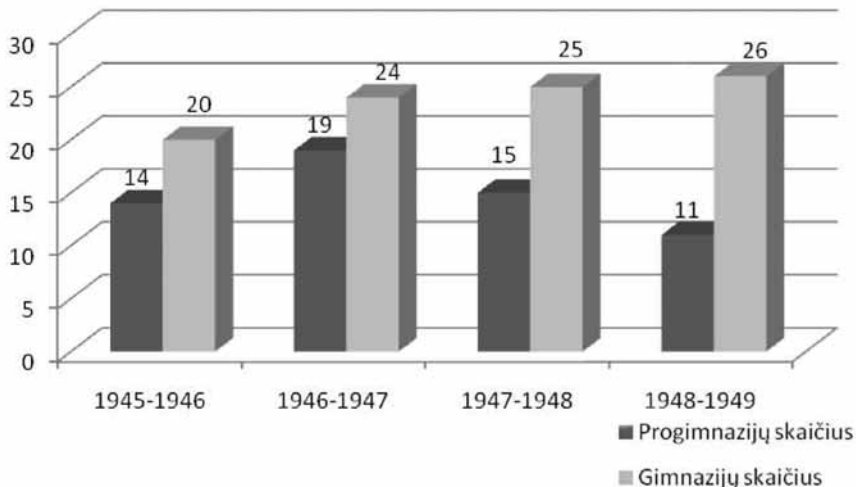
³ Šioje lentelėje pateikta informacija apie Vokietijoje 1945–1946 m. veikusias progimnazijas nėra išsami, nes „Tremtinių gimnazijų ir progimnazijų statistika“ (1946: 87) pateikia tik 7 progimnazijų statistiką, o kitur (Krikščiūnas, Maldeikis 1957: 790) minima, kad tuo metu Vokietijoje veikė 14 progimnazijų, todėl bendrasis mokytojų ir mokinių skaičius progimnazijose pateikiamas pagal J. Račkauską ir K. Peckų (1994), kurie nurodė 14 progimnazijų ir bendrą jose mokinių bei mokytojų skaičių.

Matyti, kad visose trijose Vokietijos administracinėse zonose gimnazijų tinklas buvo nevienodas: JAV valdomoje zonoje – 11, britų – 7, o prancūzų – tik 2. Lietuvių iniciatyva įkurtose gimnazijose 1945–1946 m. m. galėjo mokytis apie 2500 gimnazistų, tačiau didžioji jų dalis (62,3 %) buvo iš amerikiečių administracinės zonos ir tik nežymi dalis (4,0 %) priklausė prancūzų zonai. Šie skaičiai dar nerodo, kad administracinėje zonoje sąlygos prancūzų gimnazijoms kurti buvo nepalankios, nes lietuvių pasiskirstymas visose zonose taip pat buvo nevienodas: JAV zonoje – 53,0 %, D. Britanijos – 42,8 %, Prancūzijos – 4,2 %. UNRRA duomenimis, 1946 m. lapkričio 1 d. amerikiečių zonoje gyveno 30 453, britų – 24 555, prancūzų – 2399 lietuviai (Palukaitis 1993). Taigi mokinių skaičius ir mokyklų didumas priklausė nuo stovyklų didumo.

Remiantis statistinėmis žiniomis, pateiktomis „Lietuvių enciklopedijos“ t. 15 (Krikščionas, Maldeikis 1958: 790), lietuviškų progimnazijų ir gimnazijų, veikusių Vakarų Vokietijoje, skaičiaus dinamika 1945–1949 m. pateikta 1 pav.

Lietuvių karo pabėgėlių bendruomenė DP stovyklose gyveno išsiblaškęsi dideliame Vokietijos plote, čia 1945–1949 m. įvairaus dydžio stovyklose turėjo 20–26 gimnazijas ir 11–19 progimnazijų ir jose kiekvienam mokytojui vidutiniškai teko tik po 4–5 mokinius. V. Čižiūnas teigia, kad jokiomis normaliomis gyvenimo sąlygomis to nebūtų buvę. Tremties pradžioje tokio dydžio bendruomenei būtų pakakę 4–5 gimnazijų, pabaigoje – ne daugiau kaip 9 gimnazijų. Tose gimnazijose būtų dirbę 160–180 mokytojų (po 18–20 kiekvienoje) (Čižiūnas 1971).

Tuometinėje spaudoje pasirodydavo straipsnių apie vienpusio bendrojo lavinimo trūkumus. Šie straipsniai buvo tuo metu vyravusių nuomonių atspindys. Pamažu prasidėjo ir reakcija prieš per daug vienpusišką lietuvių emigracijos mokyklų pobūdį,

1 pav. Lietuvių progimnazijų ir gimnazijų skaičius Vokietijoje 1945–1949 m.

Fig. 1. The number of Lithuanian progymnasiums and gymnasiums in Germany in 1945–1949

daromi priekaištai, kad nukrypstama vien į bendrojo lavinimosi mokyklas, užmirštant praktinį jaunimo paruošimą specialiosiose mokyklose. Tokios mintys vyravo emigracijos pradžioje (*Gimnazijos ar amatų mokyklos?* 1945), kol specialiųjų mokyklų ir kursų tinklas dar nebuvo pakankamai išplėtotas.

Taigi tremtinių stovyklų gyvenimo, kartu ir jų mokyklų laikinumas, tolesnis emigracijos ir bendrasis ateities netikrumas vertė švietimui ir mokykloms vadovaujančius asmenis susirūpinti ne tik bendruoju, bet ir profesiniu vyresniųjų mokinių lavinimu. Švietimo valdyba parengė ir gimnazijoms pasiūlė jų mokinių amatų mokymo planą (Krikščiūnas, Maldeikis 1958; Montvilaitė 2004), nes manė, kad gimnazijų ir progimnazijų teikiamas mokslas, būdamas tik teorinis, nedaug kuo padės emigracijos sąlygomis įsidarbinti. Švietimo Valdyba 1946–1947 m. m. vieną mokslo metų ketvirtį buvo pakeitusi gimnazijų ir progimnazijų pamokų tvarkaraštį, įtraukdama amatų ir kitų praktiškų dalykų valandas (Čižiūnas 1971). Taip JAV zonoje amatų mokėsi 447, anglų – 258, prancūzų – 55 mokiniai (Račkauskas, Pečkus 1994: 37).

Pagal Švietimo valdybos pasiūlytą amatų mokymo planą daugelis gimnazijų buvo įvedusios elektrotechnikos, radiotechnikos, automechanikos, stalių, gailestingųjų seserų, kirpėjų, siuvėjų, kepėjų ir kitokių specialybių mokymą, kuriuo pasinaudojo kai kurie vyresniųjų klasių mokiniai (Krikščiūnas, Maldeikis 1958; Račkauskas, Pečkus 1994).

Buvo apgailestaujama, kad „šis specialybių propagavimas <...> didesnio sąjūdžio nesusilaukė <...>. Kur buvo galima naudotis vokiečių dirbtuvėmis, ten susidomėjimas buvo didesnis“. Amatų mokymo idėją kėlė, „programas rengė, mokytojų davė ir kitokią savo iniciatyvą rodė ir darbu prisidėjo Lietuvos Inžinierių Tremtinių Draugija“ (Račkauskas, Pečkus 1994: 19). V. Čižiūnas (1971: 151) šį amatų mokymo gimnazijose eksperimentą vertino taip: „Daugelyje gimnazijų ir progimnazijų šis bandymas davė visai neblogų vaisių. Mokiniai, nedidelį specialybių pasirinkimą turėdami, išėjo tam tikrą teorinį ir praktinį jų kursą. Kai kurios gimnazijos visai rimtai „apginklavo“ pagrindiniais amatų įgūdžiais labiau atsidėjusius savo mokinius. Gaila tik, kad daugeliui tremties vidurinių mokyklų stigo paprastų įrengimų bei įrankių amatams pažinti ir jų srityse prasilavinti“.

Taigi dėl nepalankių sąlygų ilgainiui nutrūko amatų mokymasis gimnazijose, ir veikė tik vienas gimnazijos tipas – su sustiprintu užsienio kalbų mokymu.

1945–1946 m. m. visos lietuvių gimnazijos ir progimnazijos Vokietijoje dirbo savarankiškai: dalyko mokytojas, bendradarbiaudamas su direktoriumi, nustatydamo išeitiną mokymo medžiagą, grįsdamas ją 1939 m. Lietuvos gimnazijų programomis. Mokymo planas tik šiek tiek skyrėsi nuo buvusiojo Lietuvoje prieškario laikais. Lietuvių DP stovyklų gimnazijos 1945–1949 m. m. dirbo pagal gana plačios apimties, visapusišką išsilavinimą užtikrinantį mokymo planą. Nežymius skirtumus nulėmė pakitusio gyvenimo reikmės ir realios tremties mokyklos galimybės (Krikščiūnas, Maldeikis 1958; Liulevičius 1969; Montvilaitė 2004).

Konkrečios profesijos įgyjamos aukštesniosiose ir profesinėse mokyklose. Panagrinėsime, kaip šie klausimai buvo sprendžiami LTB. Lietuvių DP stovyklose veikė ir specialiųjų amatų mokyklos, į kurias būdavo priimama baigus pradinę mokyklą ar progimnaziją.

„Lietuvių tremtinių švietimo nuostatuose“ pažymima, kad specialiosios mokyklos yra žemesniosios ir aukštesniosios. Į žemesniąsias priimami baigę pradžios mokyklos pirmąjį laipsnį, į aukštesniąsias – pradžios mokyklos antrąjį laipsnį arba gimnazijos 4 klases. Specialiųjų mokyklų tinklas organizuojamas taip, kad būtų paruošta įvairių specialybių žmonių (Liekis 2002: 194).

1946 m. pabaigoje Vokietijoje pabėgėlių stovyklose veikė 7 lietuvių specialiosios mokyklos su 349 mokiniais ir 84 mokytojais. Jose rengti daugiausia darbininkišku profesijų specialistai (Liekis 2002: 199).

Vokietijos lietuvių bendruomenės tinklalapyje skelbiamas V. Bartusevičiaus straipsnis (<http://www.bendruomene.de/lt/node/10>) liudija, kad 1944–1950 m. Vokietijoje ilgesnį ar trumpesnį laiką veikė šios aukštesniosios mokyklos: Aukštesnioji technikos mokykla Kirchhaime–Tekšvabišgmiunde ir Augsburgėje; Jūrininkų mokykla Flensburge (su latviais ir estais); Gailistingųjų seserų mokykla Švabišgmiunde; Gailistingųjų seserų mokykla Dilingene; Žemesnioji (2 metų) ir aukštesnioji (3 metų) prekybos mokykla „Žibintas“ Celėje; Aukštesnioji prekybos mokykla Ravensburgėje; Aukštesnioji dailės ir amatų mokykla Freiburgėje (*École des Arts et Métiers*).

1944–1950 m. ilgiau ar trumpiau Vakarų Vokietijoje veikė ir šios specialiosios (profesinės) mokyklos (<http://www.bendruomene.de/lt/node/10>): LTB suaugusiųjų švietimo institutas Viurchurge–Šveinfurte; Amatų mokykla Švabišgmiunde; Žemės ūkio mokykla Kemptene; Prekybos mokykla Kemptene; Amatų mokykla Liubeke; Amatų mokykla Groshezepėje; Amatų mokykla Dyfolce; Radiotechnikos amatininkų mokykla Rebdorfe; Miškų technikų mokykla Hanau; Dantų technikų mokykla Augsburgėje; Dantų technikos mokykla Miunchene; Neakivaizdinė radiotechnikos mokykla Erlangene.

JAV zonos DP stovyklose veikė Aukštesnioji technikos mokykla Niurtingene (vėliau perkelta į Švabiš–Gmiundą), kuri „buvo tikrai aukšto lygio, nes nemažą jos personalo dalį sudarė buvusieji universiteto dėstytojai“ (Girnius 1971). Žinoma, kad šioje mokykloje radiotechniką dėstė Alfonsas Jurskis (1894–1966), Lietuvos kariuomenės pulkininkas leitenantas, docentas, inžinierius teoretikas ir praktikas, dviejų vadovėlių apie radiotechniką, išleistų ikikarinėje Lietuvoje, autorius, vienas iš radijo ir televizijos pradininkų Lietuvoje (Girdvainis 2001). Šio darbo autoriams nepavyko rasti daugiau informacijos nei apie Niurtingeno Aukštesniąją technikos mokyklą, nei apie kitas amerikiečių administracinėje zonoje veikusias mokyklas.

Amerikiečių zonoje veikė ir kitos profesinės mokyklos: dantų technikų mokykla Augsburgėje, rankdarbių kursai Augsburgėje–Hochfelde, siuvėjų mokykla Badmargenthaimėje (<http://www.dpcamps.org/dpcampsGermanyOQ.html>). Nesėkmingai buvo bandyta įsteigti aukštesniąją menų mokyklą, tęsiant Kauno taikomosios dailės instituto tradicijas. D. Ramonienė teigia (2006), kad pagrindinė priežastis buvo didelės finansinės išlaidos, dėl kurių amerikiečių karinė vadovybė nesutiko steigti mokyklos.

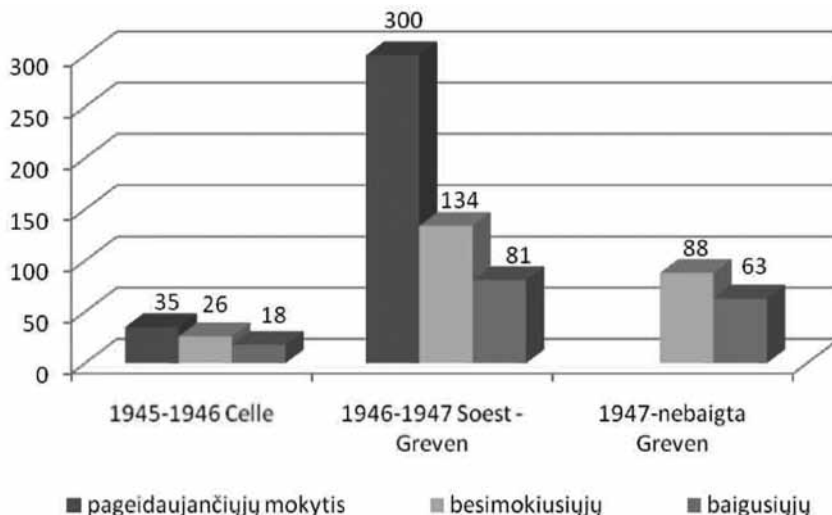
Britų zonoje buvo įkurta aukštesnioji prekybos mokykla Celėje, kuri vėliau, gavusi oficialų UNRRA pripažinimą ir oficialios mokyklos statusą, perorganizuota į Lietuvių aukštesniąją prekybos mokyklą „Žibintas“. Britų zonoje buvo įkurta ir Lietuvių jūrų mo-

kykla Flensburge (nuo 1946 m.), kurioje veikė du skyriai: navigacijos ir mechanikos (Liulevičius 1969: 269). Detmolde veikė Baltijos DP muzikos kolegija (*Baltic DP Music College*). Žinoma, kad šioje mokykloje dainavimą dėstė dainininkė Antanina Binkevičiūtė–Gučiuvienė (1906–?), vėliau gyvenusi Australijoje (Vyliūtė 2005). Aukštesnioji technikos mokykla veikė Augsburgėje, kuriai 1946–1948 m. vadovavo minėtasis A. Jurskis, dirbęs ir Niurtingeno aukštesniojoje technikos mokykloje JAV zonoje (Girdvainis 2001). D. Britanijos zonoje veikė ir kitos profesinio mokymo įstaigos: amatų mokykla ir dailės studija Groshesepėje, gailėstingųjų seserų mokykla Niurtingene ir kt.

Lietuvių prekybos mokykla Celėje (1945–1946 m.) – pirmoji profesinio rengimo įstaiga D. Britanijos okupacinėje zonoje. Vėliau (1946–1947 m.) ši mokykla buvo perkelta į Ziosto stovyklą, kur UNRRA direktoriaus pastangomis buvo pripažinta oficialia aukštesniąja profesine švietimo įstaiga britų zonoje gyvenantiems lietuviams ir pavadinta Lietuvių aukštesniąja prekybos mokykla „Žibintas“ (Liulevičius 1969: 269–270). Ši prekybos mokykla dėl DP stovyklų (Celė, Ziostas) likvidavimo savo geografinę vietą per dvejus metus keitė tris kartus.

Pirmaisiais mokslo metais dėl patalpų, mokytojų ir mokymo priemonių trūkumo į prekybos mokyklą buvo priimami tik Celės DP lietuvių mokiniai. Nors stojamųjų egzaminų nebuvo, tačiau iš 35 užsirašiusiųjų į mokyklą ją lankė tik 26 mokiniai (2 pav.). Toks užsirašiusiųjų mokyti mokyklos nelankymas buvo dažnas reiškinys visose DP mokyklose ir kursuose.

Pažymėtina, kad amžiaus cenzas šioje mokykloje nebuvo nustatytas, todėl besimokančiųjų amžius pirmaisiais mokyklos veiklos metais svyravo nuo 14 iki 39 metų

2 pav. Mokinių skaičius Lietuvių aukštesniojoje prekybos mokykloje „Žibintas“ (1945–1947 m.) (Liulevičius 1969)

Fig. 2. The number of schoolchildren in Lithuanian Higher Trade School “Žibintas” in 1945-1947

(Liulevičius 1969: 270). Duomenų apie besimokančiųjų amžių antraisiais ir trečiaisiais mokyklos metais nėra.

Nuo antrųjų mokslo metų, kai Lietuvių prekybos mokykla iš Celės buvo perkelta į Zioštą ir perorganizuota į Lietuvių aukštesniąją prekybos mokyklą „Žibintas“, pradėjo veikti trijų tipų prekybos mokykla: dvišmetė, trimetė (žemesnioji) ir aukštesnioji.

Į dvišmetę prekybos mokyklą buvo priimami vyresni nei 18 metų mokiniai, baigę pradžios mokyklos 4 skyrius, į trimetę – 12–18 metų, baigę 5 pradžios mokyklos skyrius, į aukštesniąją – baigę ne mažiau kaip 4 pradžios mokyklos skyrius mokiniai. Antraisiais mokslo metais norinčiųjų mokytis prekybos mokykloje, kuri tuo metu jau buvo pripažinta oficialia aukštesniąja profesine švietimo įstaiga britų zonoje gyvenantiems lietuviams, skaičius labai išaugo. Tuo metu mokykla jau turėjo geras patalpas ne tik klasėms, bet ir mokinių bei mokytojų bendrabučiui, be to, gautas leidimas į mokyklą priimti mokytojauti bei mokytis žmonėms ir iš kitų DP stovyklų. Dėl šių priežasčių prašymų mokytis buvo gauta iš daugiau nei 300 asmenų, tačiau net ir naujomis sąlygomis tokio didelio norinčiųjų mokytis poreikio nebuvo įmanoma patenkinti – priimta mažiau nei pusė visų norinčiųjų mokytis – 134 asmenys, iš kurių tik 60 % baigė mokslo metus. Kita dalis mokinių iš mokyklos išstojo dėl nepažangumo, dėl sumažėjusio papildomo maisto davinio ir kitų priežasčių. Iš mokyklos buvo pašalinti ir visi mokiniai, iš mokomųjų dalykų gavę daugiau kaip vieną nepatenkinamą pažymį. Trečiaisiais mokslo metais mokslai Aukštojoje prekybos mokykloje netikėtai nutrūko dėl Greveno stovykloje prasidėjusios masinės emigracijos. 63 pažangesniems mokiniams buvo išduoti tam tikrų klasių baigimo pažymėjimai lietuvių ir anglų kalbomis, likusieji 25 gavo tik įrašus į mokinio pažangumo knygele.

Organizuoti šios lietuvių prekybos mokyklos darbą buvo labai sunku, nes veiklos pradžioje trūko ne tik mokomosios literatūros ir vadovėlių, bet nebuvo mokytojų specialybės dalykams dėstyti. Būtent šių specialistų trūko ir nepriklausomoje Lietuvoje. Mokykla pradėjo veiklą gavusi iš karinės valdžios leidimą ir parėmus vienam iš UNRRA Celėje vadovui: gautos patalpos, įsigytas inventorių, užmezgti ryšiai su vokiečių komercine mokykla, paruoštas mokymo planas.

Šioje prekybos mokykloje buvo dėstomi beveik visi bendrieji dalykai, kurių mokoma gimnazijoje, ir specialieji dalykai. Mokymo kursą sudarė teorinės pamokos bei praktiniai užsiėmimai, vykę lygiagrečiai nuo pat pirmųjų teorinių pamokų. Nuo antrųjų mokslo metų pradėjus veikti trijų tipų prekybos mokyklai, skyrėsi jose dėstomi dalykai ir jų turinys. Iš bendrųjų dalykų buvo mokoma tikybos, lietuvių kalbos, vokiečių ir anglų kalbos, matematikos, istorijos, higienos, chemijos, muzikos, chorinio dainavimo.

Trūkstant knygų lietuvių kalba, mokytojai mokyklos veiklos pradžioje naudojo atitinkamą literatūrą vokiečių kalba, pritaikę ją Lietuvos švietimo ministerijos nustatytai programai. Pamokų metu šalia aiškinimų mokytojai diktavo mokiniams konspektus. Tačiau vėliau pradėti spausdinti reikalingi vadovėliai. Per mažiau nei tris mokyklos gyvavimo metus mokyklos pedagogai parengė ir išleido 5 specialiųjų dalykų

vadovėlius (2 lentelė) ir 3 bendrųjų dalykų vadovėlius: J. Kukanauzos „Anglų kalbos gramatika“, E. Černiausko „Vokiečių kalbos skaitymai“ ir kun. J. Kuzmickio „Lietuvių literatūra“. Rotatoriumi spausdinti leidiniai buvo naudojami tik mokyklos reikalams ir mokiniams duodami nemokamai. 2 lentelėje pateikiamas dėstytų specialiųjų dalykų savaitinis pamokų pasiskirstymas ir pateikiami mokykloje išleisti vadovėliai.

2 lentelė. Aukštesniosios prekybos mokyklos „Žibintas“ specialiųjų dalykų savaitinis pamokų pasiskirstymas ir išleisti vadovėliai (Liulevičius 1969)

Table 2. The weekly distribution of special subjects and published textbooks in the Higher Trade School „Žibintas“

Dalyko pavadinimas	Dvimetė	Trimetė		Aukštesnioji	Mokykloje išleisti vadovėliai
	m-kl.	I kl.	II kl.	m-kl. V / VI kl.	
Buhalterija	4	3	3	3	J. Varanavičius „Buhalterija“ I dalis
Įmonių ūkio mokslas	3	3	3	3	J. Kukanauza „Įmonių ūkio mokslas“
Prekybinis skaičiavimas	3	3	3	3	
Prekių pažinimas	2	2	2	2	dr. J. Grigas „Prekių mokslas“
Ūkio geografija	1	1	1	1	V. Liderskas // V. Liderskis „Ūkio geografija“
Korespondencija	1	1	1	1	
Teisinės žinios	1	1	1	1	
Kooperacija	1	1	1	1	
Politinė ekonomija	-	-	-	1	J. Luža „Politinė ekonomija“
Ūkio istorija	-	-	-	1	
Reklamos technika	1	1	1	1	
Stenografija	1	1	1	1	
Mašinarštis	-	-	1	2	
Specialiųjų dalykų iš viso	18	17	18	21	
Bendrųjų dalykų iš viso	17	17	20	19 / 21	

Mokyklai vadovavo direktorius L. Varanavičius (diplomuotas VDU ekonomistas, prekybos mokyklos Lietuvoje mokytojas); vicedirektoriai J. Kukanauza (prekybos mokyklos absolventas, Šiaulių prekybos instituto studentas, prekybos mokyklos Lietuvoje mokytojas) ir kun. Jonas Kuzmickis (1913–1983), žinomas Lietuvos pedagogas, jaunimo

auklėtojas, buvęs Merkinės gimnazijos vicedirektorius. Mokytojais dirbo: diplomuotas teisininkas, diplomuotas inžinierius, diplomuotas mokytojas ir du nediplomuoti mokytojai. Antraisiais metais mokykloje mokytojų skaičius išaugo nuo 8 iki 17. Jie pagal mokslo cenzą buvo: a) turintys gimnazijos mokytojo teises (8 – turintys universiteto diplomą, 2 – įgiję mokytojų cenzą, išlaikant egzaminus); b) neturintys gimnazijos mokytojo teisių (3 – diplomuoti, 4 – nediplomuoti) (Liulevičius 1969).

Dar viena garsi britų zonoje nuo 1946 m. veikusi mokykla – Lietuvių jūrų mokykla Flensburge (*Flensburg*), kuri to meto periodinėje spaudoje minima ir kaip Pabaltijo DP jūrininkų mokykla. Kelių lietuvių lektorių iniciatyva ketinant įkurti jūrų žvejybos mokyklą Gliukštade, atsirado galimybė UNRRA liepimu įkurti jūrų mokyklą Flensburge kartu su estais ir latviais.

Lietuviams savo mokyklą organizuoti buvo sunkiausia, nes, priešingai latviams ir estams, mokyklos direktoriaus jūrų kapitono Povilo Almio Mažeikos (1914–2004) teigimu, „vietoje neturėjome nė vieno apie šį reikalą nusimanančio“ (Liulevičius 1969: 270).

Lietuvių jūrų mokykloje veikė du skyriai: navigacijos ir mechanikos. 1946–1947 m. m. mokykloje veikė keturios klasės – abiejų skyrių parengiamoji ir pirmoji klasė. Pirmaisiais metais mokyti įstojo 38 asmenys, tačiau mokslus baigė tik 23 (60,5 % įstojusiųjų) – daugiausia pašalinta dėl drausmės pažeidimo ir žemo pažangumo. Vienas žmogus atėjo į mokyklą egzaminų laikyti eksternu, todėl iš viso pirmaisiais metais baigimo diplomus gavo 24 absolventai (Liulevičius 1969: 269–270). „Aidai“ (*Akademinis gyvenimas* 1947) mini, kad Lietuvių jūrų mokykla išleido 10 tolimojo plaukimo antrųjų šturmanų, 5 tolimojo plaukiojimo trečiuosius mechanikus, 5 škiporius ir 4 mechanikų asistentus.

Antraisiais mokslo metais buvo priimti 48 nauji mokiniai ir kai kurie tęsiantys mokslą. Per mokslo metus iš visų įstojusiųjų mokyti liko tik 21 mokinys, todėl mokykloje veikė trys klasės: I navigacijos ir mechanikos klasės, II navigacijos klasė (Liulevičius 1969). Lietuvių jūrų mokykla pradėjo ir trečiuosius mokslo metus, tačiau šio darbo autoriams pavyko surasti informacijos tik iki antrųjų mokslo metų antrosios pusės – 1947 m. vasaros.

Jūrų mokyklos direktoriaus P. Mažeikos teigimu, mokslui buvo sudarytos geros sąlygos: „speciali mokykla su reikalingais modelių kabinetais ypač mechanikos skyriui“. Veiklos pradžioje priemonių trūko navigacijos skyriui, tačiau būtinausios priemonės buvo įsigytos iš BALF per švietimo inspektorių gaunamas pašalpas, o kitos – iš lektoriams skiriamos algos dalies, kurias jie atsisakė iš idealistinių paskatų (Liulevičius 1969).

Užsiėmimai buvo organizuojami kasdien lankant po 7–8 pamokas. Mokslo metus sudarė du semestrai, po kurių baigimo mokslo metų gale buvo laikomi specialiųjų dalykų egzaminai (3 lentelė). Kai kuriems jūrų mokyklos moksleiviams teko laikyti pataisas.

Šioje mokykloje buvo dėstomi bendrieji ir specialieji dalykai. Specialieji dalykai: navigacija, laivyba, astronomija, signalizacija, meteorologija, garo mašinos, garo katilai,

pagalbinės mašinos, mechanika, elektrotechnika, jūrų teisė, laivo higiena, ūkio geografinė. Gavus kvalifikaciją atitinkančius diplomus, reikėdavo atlikti praktiką, nes „diplomai įgyja galios, kai kandidatai įrodo atlikę įstatymų numatytą praktiką jūreiviais ir kūriškai“ (Liulevičius 1969: 269–270).

3 lentelė. Lietuvių jūrų mokykloje įgyjamos kvalifikacijos (Liulevičius 1969)

Table 3. The acquired qualifications in Lithuanian Maritime School

Navigacijos skyrius	Mechanikos skyrius
<i>Laikomi egzaminai kvalifikacijai gauti</i>	
navigacija, laivyba, astronomija, signalizacija	mechanika, garo mašinos ir katilai, vidaus degimo varikliai, pagalbinės medžiagos, elektrotechnika
<i>Įgyjama kvalifikacija</i>	
<i>Baigę parengiamąją klasę – škipėris (mažų motorinių burlaivių kapitonas)</i>	<i>Baigę parengiamąją klasę – mašinų asistentas</i>
<i>Baigę pirmąją klasę – II-asis šturmanas</i>	<i>Baigę pirmąją klasę – III-asis mechanikas</i>
<i>Baigę antrąją klasę – I-asis šturmanas</i>	<i>Baigę antrąją klasę – II-asis mechanikas</i>
<i>Baigę trečiąją klasę – kapitonas</i>	<i>Baigę trečiąją klasę – I-asis mechanikas</i>

„Pagal papročius jūrų mokykla yra lankoma su pertraukom: įgijus žemesnę specialybę plaukiojama kurį laiką tose pareigose, o tik vėliau einama į aukštesnę klasę įgyti aukštesnės specialybės“. Po pirmųjų mokslo metų dėl nesklaidumų nebuvo galima atlikti pažadėtos praktikos plaukiojant lietuvišku laivu „Venta“, todėl pagal galiojančias taisykles, antraisiais mokyklos veikimo metais nebūtų galima formuoti II navigacijos klasės, nes, anot P. Mažeikos, „nei vienas iš jų neturi pakankamai praktikos, kad galėtų plaukti šturmanais, todėl ir aukštesnės klasės lankymas normaliai jiems nebūtų leistas“. Todėl „nenorint gaišinti laiko“ II navigacijos klasės kursas šiems mokiniams skaitytas „normalia eiga“, tačiau mokslo metų pabaigoje egzaminai neorganizuoti ir vietoj šturmano diplomo išduotas tik pažymėjimas, liudijantis, kad šie žmonės „lankė ir išklaušė kurso programą“ (Liulevičius 1969: 269–271).

Mokyklai vadovavo, kaip jau minėjome, jūrų kapitonas P. Mažeika. Pirmuosius užsiėmimus vedė mokyklos direktorius ir bendrojo lavinimo lektoriai, pakviesti iš Miucelbergo DP stovyklos. Jau mokslams prasidėjus, mokykloje dėstyti pradėjo laivų mašinų inžinierius, jūrų kapitonas, fregatos kapitonas, turintis generolo laipsnį, inžinierius elektrotechnikas, kurie sudarė pirmųjų mokslo metų pedagogų personalo branduolį. Dėstė ir kiti specialistai: vidaus degimo variklius ir medžiagų atsparumą – diplomuotas inžinierius mechanikas; matematiką – diplomuotas inžinierius; jūrų teisę – diplomuotas teisininkas. Visus dėstomus specialiuosius dalykus, direktoriaus teigimu, dėstė specialistai. Be to, kartą per semestrą iš Detmoldo laivų statybos paskaitų atvykdavo skaityti laivų statybos inžinierius (Liulevičius 1969: 699). Kokia buvo Lietuvių jūrų mokykloje dirbusių specialistų pedagoginė

kvalifikacija ir pedagoginio darbo patirtis, nėra aišku, nes rašant šį straipsnį žinių apie tai nebuvo rasta.

Prancūzų zonoje 1946 m. būsimasis mokyklos direktorius dailininkas Vytautas Kazimieras Jonynas (1907–1997) iš UNRRA direkcijos gavo leidimą steigti Aukštesniąją dailės ir amatų mokyklą Freiburge (*École des Arts et Métiers*). Šioje zonoje taip pat veikė Aukštesnioji prekybos mokykla Ravensburge (1946–1947 m.), Žemesnioji prekybos mokykla Biberache.

Aukštesnioji prekybos mokykla Ravensburge, skirtingai nei anglų zonoje veikusi Aukštesnioji prekybos mokykla „Žibintas“, kurios ištakos buvo Celės Lietuvių prekybos mokykloje, savo veiklos pradžioje neįtė pedagogų, mokslus baigusių ir turinčių patirties prekybos specialistų trūkumo.

Aukštesniojoje prekybos mokykloje buvo numatytas vienerių metų kursas. Mokyti buvo priimami turintieji ne mažesnę kaip keturių klasių gimnazijos baigimo pažymėjimą. 1946–1947 m. m. šioje mokykloje pradėjo mokytis 28 mokiniai, tačiau egzaminus leista laikyti tik 12 mokinių (43 % įstojusiųjų), iš kurių laikė 9 mokiniai ir gavo mokyklos baigimo pažymėjimus. 1947–1948 m. m. nesudarė pakankamas pageidaujančių mokytis skaičius – pageidavo mokytis tik 4 žmonės, dėl to mokykla teoriškai turėjo sustabdyti savo veiklą. Tačiau visi sėkmingai baigė 9 pirmųjų metų absolventai išreiškė norą „pagilinti ir praplėsti savo specialybės žinias“. Todėl buvo sudaryta mišri, skirtingų žinių turinti klasė su 16 klausytojų: 9 absolventai, 4 naujai įstoję, 3 išklausę pirmųjų metų kursą, tačiau neprileisti prie egzaminų. Antrųjų mokyklos mokslo metų veikla buvo nutraukta po 3 mėn., prasidėjus emigracijai iš prancūzų zonos (Liulevičius 1969: 271).

Pirmieji mokslo metai truko 11 mėn., per kuriuos mokiniai gaudavo 29 pamokas (valandas) per savaitę. Mokiniais buvo dėstomi 8 specialieji dalykai, lietuvių kalba ir trys užsienio kalbos – prancūzų, anglų ir vokiečių – kiekvienos po 2 val. per savaitę. Buvo mokoma šių specialiųjų dalykų: komercinės korespondencijos (2 val. per savaitę), komercinės aritmetikos ir buhalterijos (3 val.), buhalterijos (6 val.), politinės ekonomikos (2 val.), prekybos mokslo (2 val.), prekybinės teisės (2 val.), mašinraščio ir stenografijos (5 val.). Antraisiais mokslo metais buvo kartojamas pirmųjų metų kursas, sustiprinus užsienio kalbų dėstymą – vokiečių ir anglų kalboms skiriant po 4 pamokas per savaitę (Liulevičius 1969: 273).

Aukštesniajai Ravensburgo prekybos mokyklai vadovavo diplomuotas prekybininkas L. Dargis (direktorius) ir diplomuotas ekonomistas A. Varnas. Šiai mokyklai specialistų netrūko: diplomuotas prekybininkas dėstė komercinę korespondenciją ir politinę ekonomiką, diplomuoti ekonomistai – komercinę aritmetiką, buhalteriją ir prekių mokslą, diplomuotas teisininkas – prekybinę teisę, ekonomistas – prekių mokslą (Liulevičius 1969: 273). Gimtosios kalbos ir užsienio kalbų greičiausiai mokė stovykloje Ravensburgo DP gyvenę geriausiai išmanantys specialistai, neturintys humanitarinio ir, ko gero, pedagoginio išsilavinimo. Nieko negalima pasakyti ir apie specialiųjų dalykų dėstytojų pedagoginę klasifikaciją ir pedagoginio darbo patirtį.

Aukštesnioji dailės ir amatų mokykla Freiburge (*École des Arts et Métiers*), arba Tai-komojo meno mokykla, – tai trumpas mūsų kultūros ir dailės istorijos tarpsnis, įpras-

minantis ir atskleidžiantis skaudžia emigracine patirtimi ir išgyvenimu paženklintą pokario išėivijos kūrybą, tautinės bendruomenės ir jos kultūros gyvasties išlaikymo siekius. Šios mokyklos įkūrimas buvo visuotinio išėivijos sąjūdžio už tautos išlikimą ir tautinį tapatumą dalis, aktyvios dailininkų veiklos rezultatas (Ramonienė 2006).

Mokyklos įkūrimo tikslas – įsteigti dailės ugdymo įstaigą, kurioje galėtų mokytis po visą Vokietiją išsibarstęs, polinkį menui turintis lietuvių jaunimas. Mokyklos iniciatorius ir steigėjas Vytautas Kazimieras Jonynas – komunikabilus, prancūziškai laisvai kalbantis, organizacinių gebėjimų nestokojantis dailininkas iš karto tapo didelės Hana DP stovyklos (JAV zona) komendantu. Dėl daugybės kliūčių, ypač didelių finansinių išlaidų, amerikiečių karinė vadovybė taikomojo meno mokyklos steigti nesutiko (Ramonienė 2006).

„Subrandintos idėjos įgyvendinimą paspartino geranoriška prancūzų karinės valdžios parama“, o asmeniškai tarpininkavo ir paramą pažadėjo Baden Badeno visuomeninio švietimo direktorius ir komisaras Raimondas Šmitleinas (*Schmittlein*, 1904–1974) (buvęs VDU prancūzų kalbos ir literatūros profesorius). V. K. Jonynas iš UNRRA direkcijos gavo leidimą steigti Taikomosios dailės institutą Breisgau Freiburge ir užimti būsimosios mokyklos direktoriaus postą. Raštas liudijo, kad mokykla bus kredituojama kaip ir visos kitos prancūzų aukštosios mokyklos, kad jai bus suteiktos patalpos, o būsimiesiems studentams – nemokamas bendrabutis, maistas ir mokslo priemonės. 1946 m. vasario 11 d. laikoma oficialia *École des Arts et Métiers* įsteigimo data, tačiau mokslas prasidėjo tik po kelių mėnesių, 1946 m. vasaros viduryje (Ramonienė 2006).

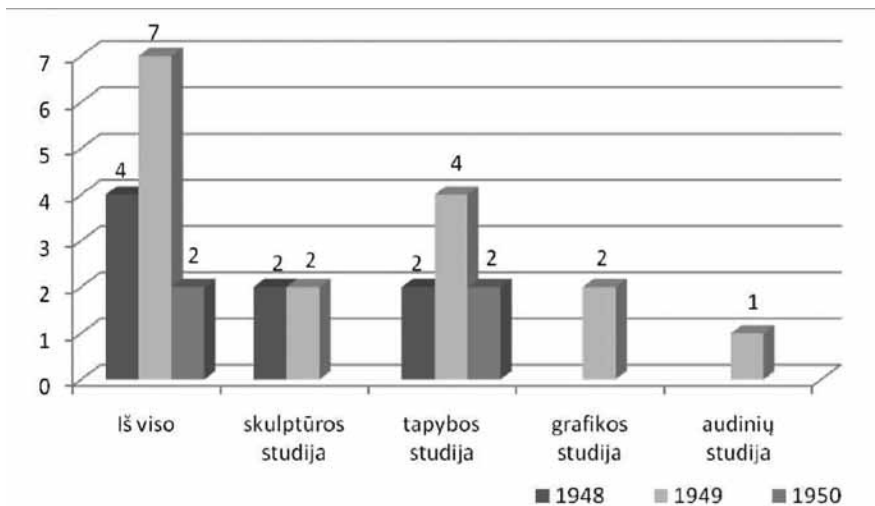
Pirmiausia V. K. Jonynas pasirūpino suburti stiprų ir aktyvų administracijos aparatą. Sutelkus bendraminčių būrį, vienu metu buvo ieškoma mokyklai patalpų, rūpinamasi jų remontu, įranga, mokslo priemonėmis, finansavimo reikalais, ieškoma rėmėjų. Oficialiais raštais, asmeniškais laiškais ir per spaudą buvo telkiama po visą Vokietiją išsibarsčiusi profesūra, sprendžiami vizų gavimo reikalai, kviečiami būsimieji studentai. Profesūros ir studentijos subūrimą ir apskritai idėjos įgyvendinimą palengvino gausi lietuviška spauda. Atsiliepę dėstytojai ir būsimieji mokiniai gaudavo oficialų *École des Arts et Métiers* direktoriaus pasirašytą kvietimą, kuris kartu buvo ir oficialus dokumentas, padėjęs gauti persikėlimo leidimą. Per palyginti trumpą laiką buvo suburtas dėstytojų kolektyvas, suformuota mokyklos struktūra, surastos laikinos patalpos (Ramonienė 2006).

Mažame Kadero miestelyje (į pietus nuo Freiburgo) 1946 m. birželio 27 d. prasidėjo pirmieji mokslo metai. Beveik pusę metų šiame miestelyje dirbo keramikai, skulptoriai ir kiti būsimųjų studijų lankytojai. Kiek vėliau rasta tinkamų patalpų pačiame Freiburge: laikinai įsikūrė audinių studija, tapybos, grafikos ir piešimo studijos. Po vienu stogu mokykla su visais skyriais įsikūrė po metų, 1947 m. vasarą.

Tiksli mokyklos uždarymo data oficialiu dokumentu kol kas nepaliudyta. Nuo 1949 m. rudens semestro studentai jau nebebuvo priimami. Mokykla savo egzistenciją baigė 1949 m. vasarą ar rudenį, prancūzų zonoje prasidėjus didžiajai emigracijai. Mokyklos uždarymo procedūros nusitęsė iki 1950 m. vidurio (Ramonienė 2006).

Pirmaisiais 1946–1947 m. m. studentų kontingentą sudarė vien lietuviai – iš viso 46 studentai. Nuo antrųjų mokslo metų studijavo jau septynių–devynių tautybių studentai. Freiburgo mokyklą rinkosi latvių, estų, vengrų, ukrainiečių, lenkų ir kitų tautybių jaunimas (Ramonienė 2006), kurie sudarė apie 20 % visų čia besimokančiųjų (Vambra 1948). Daugiausia – per 130 studentų mokykloje buvo susitelkę 1947–1948 m. m. Prasidėjus emigracijai, nuo 1948 m. rudens, ir ypač 1949 m., mokinių ir dėstytojų skaičius nuolat mažėjo. Tačiau Freiburgo dailės mokyklos mokinių skaičius ir pats mokinių sąrašas nėra labai tikslus, nes mokykla buvo ne tik mokslo įstaiga, bet ir svarbus lietuvių išveivų bendruomenės gyvenimo židinys, sunkią valandą materialiai padėjęs ne vienam bėdoje atsідūrusiam tautiečiui. Įtraukus į mokinių sąrašus, atsirasdavo vieta bendrabutyje, maisto kortelės, nemokamas maitinimas, labai dažnai ir apmokamas darbas. Tokių „studentų“ daugiausia buvo priglaidusi keramikos studija (Ramonienė 2006).

Pirmieji Dailės ir amatų mokyklos absolventai buvo išleisti 1948 m. vasarą. Tuo metu diplomus gavo keturi mokiniai (3 pav.). 1949 m. diplomantų gretas papildė 7 absolventai ir apie 10 mokinių gavo dailių amatų baigimo pažymėjimus. 1950 m. diplomantų skaičius nėra tikslus, jų gali būti ir šiek tiek daugiau. Šiais metais diplomantų skaičius buvo negausus dėl sustabdytos Dailės ir amatų mokyklos veiklos, prasidėjus masinei emigracijai į kitas šalis.

3 pav. Freiburgo dailės ir amatų mokyklos diplomantų skaičius

Fig. 3. The number of graduates of Freiburg School of Arts and Crafts

Turime žinių, kad „Freiburgo meno mokyklos auklėtiniu buvo <...> tapytojas, dailės pedagogas, filosofas Juozas Miliulis (1919–2009). Jis tobulinosi Karslrühės dailės akademijoje, vėliau išvyko į JAV, priklausė Amerikos lietuvių dailininkų sąjungai, dalyvaudamas parodose pelnė aukščiausius išveivijos dailės įvertinimus. Po parodos Čikagoje šis kūrėjas 2008 m. daug savo darbų padovanojo Lietuvai.

Kitas įžymus „freiburgietis“ Jurgis Šapkus, gyvenantis Kalifornijoje, bet niekad nepamiršęs gimtojo Panevėžio, kūrybinio kelio pradžioje kūrė vitražus lenkų bažnyčiai Čikagoje, 1958 m.; Šv. Donato bažnyčiai Ilinojaus (Illinois) universitete, 1959 m.; dekoracijas teatrų spektakliams. 1962–1982 m. gyvenimui užsidirbo, darbuodamasis dizaineriu ir vadybininku žaislų gamybos bendrovėje „Mattel“. Niekada nebuvo pamiršęs ir tikrojo gyvenimo šviesulio – kūrybos. J. Šapkaus kūriniai spinduliuoja gėrį, gyvenimo viltį.

Freiburge jis studijavo pas grafiką Telesforą Valių ir Alfonsą Krivicką. Vėliau (1950) tęsė studijas Miuncheno dailės akademijoje ir Čikagos meno institute (1954–1958), kurį baigęs įgijo tapybos ir skulptūros specialybes. Dar tobulinosi įvairiuose Kalifornijos koledžuose.

Pastatęs didžiulį paminklą Indijoje, surengęs darbų parodas JAV, Vokietijoje, Kana-doje, buvo žinomas kaip įžymus skulptorius. Jo skulptūros – terakotinės, metalinės (iš bronzos, aliuminio), alebestrinės. Dailininkas tapė peizažus, portretus. 4 savo darbus yra padovanojęs Lietuvos dailės muziejui, 5 – Panevėžiui. Lietuvoje J. Šapkaus paroda buvo surengta 1998 m.

Šiaurietė Danutė Emilija Šarkutė (*Nitacki*) Freiburge studijavo audimą, piešimą. Lietuvai 1985 m. ji padovanojo 30 peizažų ir gėlių studiją. Jolanta Jancevičienė, taip pat „freiburgietė“ – žinoma Australijoje keramikė, tapytoja, skulptorė, knygų iliustruotoja, buvo surengusi savo kūrinių parodą ir Lietuvoje“ (Černiauskiene 2010: 35–36). Mokėsi čia ir Albinas Marius Vaitkus-Marius Katiliškis (1914–1980), jo būsimoji žmona Zinaida Nagytė-Katiliškienė-Liūnė Sutema (g. 1927), Julius Kaupas (1920–1940) – būsimi rašytojai.

Ši aukštesnioji mokykla, kaip ir daugelis kitų Vokietijoje veikusių lietuvių mokyklų, dirbo pagal Lietuvoje buvusį modelį. Kaip teigia D. Ramonienė (2006), Freiburgo dailės ir amatų mokyklos direktorius V. K. Jonynas mokyklos struktūrą kūrė Kauno taikomosios dailės instituto, kuriam pats vadovavo 1941–1943 m., pavyzdžiu, tačiau, be taikomosios dailės menininkų, čia dar buvo rengiami tapytojai, skulptoriai ir grafikai. Iš viso mokykloje buvo numatytos šešių specialybių studijos: tapybos, skulptūros, grafikos, keramikos, audinių ir piešimo („*classe de design*“).

Nesant galimybės susipažinti su mokyklos archyviniais šaltiniais, galima manyti, jog dailiųjų amatų baigimo pažymėjimą gaudavo buvę laisvieji klausytojai, išėję visą pasirinktos specialybės studijų kursą. Į Freiburgo dailės ir amatų mokyklą buvo priimami asmenys nuo 16 iki 40 m. amžiaus, turintys gimnazijos baigimo pažymėjimą. Dailei gabus jaunimas buvo priimamas ir be reikiamo mokslo cenzo į laisvųjų klausytojų vietas. Skelbimai apie kuriamą dailės mokyklą, jos profilį, priėmimo ir mokymosi sąlygas jau 1946 m. gegužės mėn. per spaudą buvo išplatinti visose zonose, raginama kuo skubiau atsiliepti. Spaudoje išplatintuose pranešimuose mokytis pirmiausia buvo kviečiami buvę Vilniaus ir Kauno aukštųjų dailės ir dailiųjų amatų mokyklų, pradėję studijas ir dėl emigracijos jų nebaigę mokiniai. Pastarieji buvo priimami be egzaminų, visi kiti turėjo laikyti piešimo egzaminą.

Freiburgo dailės ir amatų mokykloje programa buvo išeinama per ketverius metus, mokslo metai padalyti į du semestrus, kiekvieno semestro pabaigoje rengiamos

didžiosios peržiūros, o metų gale – vieša studentų darbų paroda. Mokykloje buvo numatytos šešių specialybių studijos, jų baigimo diplomams prilygo kitų Prancūzijos aukštųjų dailės mokyklų diplomams. Paties V. K. Jonyno, pokario išėivijos spaudoje, įvairiuose atsiminimuose minima, kad *École des Arts et Métiers* baigimo diplomą gavo 15 būsimų lietuvių dailininkų, taip pat teigiama, kad per 30 mokinių gavo dailiųjų amatų baigimo pažymėjimus (Ramonienė 2006).

Organizuojant mokyklos darbą ir pradėdant veiklą, V. K. Jonynui aktyviai padėjo prancūzų zonos UNRRA administracija, be to, buvo gauta svari finansinė parama iš Bendrojo Amerikos lietuvių fondo (BALF).

Pirmaisiais mokslo metais mokykla buvo įsikūrusi per keletą vietų. Kadero mieste, kuriame pirmiausia buvo įkurdinti būsimieji keramikai, buvo gautos gerai įrengtos privačios keramikos dirbtuvės. Pačiame Freiburge tinkamų patalpų rasta kiek vėliau – čia veikė audinių, tapybos, grafikos ir piešimo studijos. Po vienu stogu mokykla su visais skyriais įsikūrė po metų, baigus kapitalinį apleisto viešbučio remontą. Naujose patalpose studijoms buvo pritaikyta 17 didelių patalpų. Čia buvo įrengtos specialybių studijos, didelė auditorija, skirta bendroms paskaitoms, mažesnėse patalpose įsikūrė kalbų ir kitų dalykų katedros, keletas kambarių užleista studentų bendrabučiui. Naujajame pastate ir dėstytojų, ir studentų darbo sąlygos palyginti buvo geros. Maistas, mokslo priemonės ir medžiagos, nors ir sunkiai gaunamos, studentams buvo nemokamos. Mokykloje sudarytos palankios darbo sąlygos ir profesūros kūrybiniam darbui. Mokyklos pastate dalis dėstytojų turėjo individualias kūrybines studijas. (Ramonienė 2006)

Kaip jau minėta, mokyklos iniciatorius ir steigėjas buvo dailininkas V. K. Jonynas, buvęs Kauno taikomosios dailės mokyklos direktorius. V. K. Jonyno suburtas dėstytojų kolektyvas buvo išimtinai lietuviškas. 1946–1949 m. mokykloje dirbo daug ryškių asmenybių, prie kurių kiek vėliau prisijungė ir keli šios mokyklos absolventai (4 lentelė).

Specialieji mokomieji dalykai buvo dėstomi pagal pasirinktą vieną iš šešių specialybių. Mokinių bendram išsilavinimui buvo dėstomos meno istorijos paskaitos. Mokykloje dar buvo dėstoma braižyba ir perspektyva, plastinė anatomija ir kt. specialybės dalykai ir dvi užsienio kalbos (prancūzų ir vokiečių).

Studentai ir dėstytojai turėjo galimybių pakeliauti po visą Vokietiją, lankyti atkuriamus muziejus ir juose rengiamas parodas. Didžiųjų modernizmo dailininkų Polio Sezano (*Cézanne*, 1839–1906), Polio Gogeno (*Gauguin*, 1848–1903), Pjero Bonaro (*Bonnard*, 1867–1947), Anri Matiso (*Matiss*, 1869–1954), Pablo Pikaso (*Picasso*, 1881–1973) ar Žoržo Brako (*Braque*, 1882–1963) bei tuo metu Vokietijoje ir ypač Austrijoje susitelkusių dailininkų kūryba jiems buvo pažįstama iš originalų (Ramonienė 2006).

Grafikos, keramikos ir ypač audinių studijos dėstytojai rėmėsi lietuvių tautosakos ir tautodailės patirtimi, todėl studijų užduotys buvo paremtos liaudiškos kūrybos pavyzdžiais – kultūrinis identitetas, nacionalinė savimone visos išėivijos buvo traktuota kaip aukščiausia vertybė (Ramonienė 2006). Tačiau dėstytojų ir studentų darbuose buvo jaučiamas ir labai didelis prancūzų dailės poveikis. 1948 m. liepos 18 d. atidarytos studentų darbų parodos apžvalgoje teigiama, kad tapybos studijos studentų darbuose „jaučiamas kiek per didelis naujesniųjų prancūzų dailininkų pamėgdžiojimas“ (Vambra 1948: 481).

Glaudžiai bendradarbiaujant su prancūzų švietimo administracija, V. K. Jonynui pavyko išrūpinti keturias valstybines užsienio stipendijas. 1949 m. gruodžio mėn. mokytis į Paryžių išvyko Elena Urbaitytė (1922–2006) ir Romas Viesulas (1918–1996). Šia galimybe pasinaudojo ir Antanas Mončys (1921–1993) bei Algirdas Kurauskas (1923–1986). Visi jie tapo žymiais dailininkais (Ramonienė 2006).

4 lentelė. Amatų ir dailės mokyklos *École des Arts et Métiers* studijų dėstytojai ir diplomantai (Ramonienė 2006)

Table 4. The number of lecturers and graduates of Arts and Crafts school *École des Arts et Métiers* studies

Studijos vedėjai	Studijos dėstytojai	Diplomantai
<i>Tapybos studija</i>		
Viktoras Vizgirda (1947–...); Adolfas Valeška	Akvarelės dėstytojas Adomas Galdikas (1946– 1947 m.); dailininkas tapytojas V. Vizgirda; tapytojas A. Valeška	1948 m.: Vytautas Ignas (Ignatavičius); Aldona Veščiūnaitė-Janavičienė; 1949 m.: Vanda Kanytė- Balukienė; Elena Urbaitytė; Albinas Elskus (Bielskus)
<i>Skulptūros studija</i>		
Aleksandras Marčiulionis	dailininkas V. K. Jonynas; Kauno meno mokyklos auklėtinis A. Marčiulionis	1948 m.: Boleslovas Milaknis; Vytautas Raulinaitis; 1949 m.: Balys Grėbliūnas; Vitolis Dragunevičius; 1950 m.: Ramojus Mozoliauskas
<i>Grafikos studijos</i>		
Telesfotas Valius (1946– 1949 m.); Alfonsas Krivickas (1949 m.)	grafikas Adolfas Vaičaitis; grafikas A. Krivickas; T. Valius	1949 m.: Algirdas Kurauskas; Romualdas Viesulas (Veselauskas)
<i>Keramikos studija</i>		
Antanas Muraitis; <i>École des Arts et Métiers</i> absolventas J. Bakis (1949 m.)	inžinierius A. Muraitis; Eleonora Marčiulionienė	-
<i>Audinių studija</i>		
Antanas Tamošaitis (1946– 1948 m.)	A. Tamošaitienė; asistente dirbo studijos mokinė Danutė Šurkutė	1949 m.: Jurgis Daugvilas
<i>Piešimo studija</i>		
Vytautas Kazimieras Jonynas (1946–1947 m.); Vytautas Kasiulis (1947– 1948 m.)	Teisutis Zikaras; V. K. Jonynas; V. Kasiulis	-

A. Vambra, vertindamas Dailės ir amatų mokyklos pedagogų darbą, žiūrėdamas į mokinių darbus, pristatytus kasmetėje parodoje (1948 m.), teigia, kad grafikas Telesforas Valius (1914–1977) duoda „mokiniam tinkamus medžiagos bei faktūrų supratimo pagrindus“ ir išaiškina „tikrosios grafikos esmę“. Tapytojas Adolfas Valeška (1905–1994) „mokinius veda ieškojimo kryptim, laikydamasis dėsnio, kad mokyklos darbai nėra meno kūriniai, bet bandymų laukas“. Mokomąjį personalą sudarė daugiausia lietuviai – „geriausios tremtyje esančių menininkų pajėgos“ (Vambra 1948: 481).

Bendram mokinių išsilavinimui didelės reikšmės turėjo meno istorijos paskaitos, kurias skaitė estų tautybės poetas ir menotyrininkas Aleksis Ranitas (*Rannit*, 1914–1985). Vokiečių kalbos dėstytojais dirbo Magdalena Draugelytė-Galdikienė (1891–1979) (dėstė 1946–1947 m.) ir nuo 1947 m. rudens semestro ją pakeitęs poetas Henrikas Nagys (1920–1996), prancūzų kalbą dėstė Jadvyga Aleksandravičienė (dėstė 1946–1948 m.) ir poetas Alfonsas Čipkus-Nyka-Niliūnas (g. 1919). Mokykloje dar dirbo aukštos kvalifikacijos braižybos ir perspektyvos dėstytojas inžinierius Vytautas Kmitas bei plastinės anatomijos dėstytojas medicinos daktaras Izidorius Jurgis Kaunas (1902–?) (Ramonienė 2006). Dar žinoma, kad „Tapybos studijoje dėstė A. Galdikas, V. Vizgirda, <...>, skulptūros – A. Marčiulionis, piešimo klasėje – V. K. Jonynas, V. Kasiulis, T. Zikaras, <...>, grafikos – V. Valius, tekstilės – A. Tamošaitienė, A. Tamošaitis, keramikos – E. Marčiulionienė, A. Muraitis“ (Černiauskiene 2010: 22–23).

Mokyklos dėstytojų veiklos ir jos auklėtinių kūrybinis palikimas išsibarstęs po privačias kolekcijas ir daugybės užsienio ir Lietuvos muziejų rinkinius.

Yra medžiagos ir apie studijas vokiškose aukštesniosiose mokyklose: „1946 metų rudenį pradėjau studijuoti Aichšteto Aukštesniojoje ganytojiškoje teologijos-filosofijos mokykloje (*Bischofliche Philosophisch-teologische Hochschule Eichstatt*). Čia žengiau pirmuosius savo studentiškus žingsnius, ne, maždaug po studijų metų čia, toliau buvo privalu studijas tęsti universitete. Be tų, kurie ruošėsi tapti kunigais, su manimi kartu studijavo dar keletas lietuvių vyrų ir mergaičių pasauliečių; iš Rebendorfo stovyklos Marytė Zarembaitė, Irena Kairytė ir aš <...>. Docentai ir profesoriai vokiečiai dėstė įdomiai, bet kai kurie buvo griežtoki per egzaminus“ (Pumputienė-Bakšytė 1994: 63).

Išvados

1. Teigiamas Antrojo pasaulinio karo nugalėtojų požiūris, priglaudžiant karo pabėgėlius, sudarant bent minimalias jiems gyvenimo sąlygas, turėjo teigiamos įtakos kultūros bei švietimo vystymuisi. Pokario Vakarų Vokietijoje atsidūrė didelė iš Lietuvos pabėgusi lietuvių tautos elito dalis, supratusi išsilavinimo reikšmę ir turėjusi dideles potencines galimybes organizuoti profesinį mokymą sunkiomis ekonominėmis pokario sąlygomis.
2. Reglamentavus profesinį rengimą lietuvių karo pabėgėlių stovyklose ir centralizavus jo valdymą (LTB Švietimo valdyba), pasitelkus visuomeninių ir pasinaudojus tarptautinių organizacijų teikiama pagalba bei dažniausiai minimalia materialine parama, Vakarų Vokietijoje gyvenę lietuviai 1944–1950 m. sunkiomis

ir neįprastomis sąlygomis atkūrė tarpukario Lietuvos švietimo sistemą ir modifikavo ją pritaikydami pokarinio laikotarpio profesinio rengimo poreikiams tenkinti.

3. Parengus mokymo programas, sudarius mokymo bei auklėjimo planus, inicijavus vadovėlių leidybą, tinkamai parinkus pedagoginį darbą pasirengusį dirbti personalą, pasirūpinus bent minimalia mokymo baze, būtina profesiniam rengimui, daugelyje profesinio rengimo įstaigų buvo užtikrintas ekstremaliomis sąlygomis veikusių mokymo įstaigų profesinio parengimo lygis, adekvatus pokario sąlygoms, tenkinantis daugelio lietuvių profesinio rengimo poreikius ir suteikęs galimybę tęsti mokslus arba dirbti pagal įgytą kvalifikaciją kitose pasaulio šalyse.
4. Taigi po Antrojo pasaulinio karo pabėgusių lietuvių jaunimui Vakarų Vokietijoje, nepaisant pokario sunkumų, buvo sudarytos galimybės įgyti profesiją gimnazijose ar specialiosiose mokyklose, mokantis gimtąja kalba. Daugelis buvusių moksleivių, patekę į kitas Vakarų pasaulio valstybes, joje tapo žymiais specialistais, pasiekė savo veikloje žymių rezultatų, kartu išlikdami ištikimi Lietuvai. Kai kurie dar spėjo savo darbais, lėšomis prisidėti prie atkurto Nepriklausomos Lietuvos dvasinio ir materialinio turbinimo.

Literatūra ir šaltiniai

- Akademinis gyvenimas. 1947. *Aidai*, rugpjūčio 5 d.
- Ažubalis, A. 1997. *Iš Lietuvos matematicinio švietimo praeities*. Kaunas: Šviesa. 208 p.
- Balkelis, T. 2008. DP stovyklų palikimas: lietuvių karo tremtiniai Vakaruose 1944–1954 metais, *Kultūros barai* 11: 68–75.
- Bartusevičius, V. 2008. Lietuviai pabėgėliai Vokietijoje 1944–1951 m., iš *Vokietijos lietuvių bendruomenė/Litauisches Gemainschaft in Deutschland* [žiūrėta 2009-05-04]. Prieiga per internetą: <http://www.bendruomene.de/lt/node/10>
- Burchinal, L. G. 2008. Lithuanian Resources at Selected Libraries, Archives, and Museums at United States, *Knygotyra* 50: 38–48.
- Černiauskienė, J. 1977. *Freiburgo liepos*. Vilnius: Dano Babensko įmonė. 130 p.
- Čižiūnas, V. 1971. Lietuvių švietimas tremtyje. Žvilgsnis porai dešimtmečių sukakus, iš *Lietuvių tautos praeitis*. Chicago, 135–164.
- Gailiūsis, A. 1979. Žvilgsnis į JAV lietuvių bendruomenę ir jos ateitį, *Aidai*, rugsėjo 7 d.
- Gaučys, P. 1992. *Tarp dviejų pasaulių*. Vilnius: Mintis. 369 p.
- Gimnazijos ar amatų mokyklos? 1945. *Aidai* 7(9): 5.
- Gimnazijų direktorių ir mokytojų atstovų suvažiavimas 1946. Augsburg, 1946 m. rugsėjo 29–30 d., *Tremties mokykla* 2: 105–113.
- Gimnazijų direktorių ir pradinių mokyklų vedėjų suvažiavimas. 1945. *Aidai* 8: 12.
- Girdvainis, J. 2001. Radiotechnikos pagrindėjas Lietuvoje [interaktyvus], *Mokslas ir gyvenimas*, 6 [žiūrėta 2011-12-23]. Prieiga per internetą: <http://ausis.gf.vu.lt/mg/nr/2001/06/06el.html>
- Girnius, J. 1971. Sugrįžus į DP meto mokyklas, *Aidai* 6: 286–287.
- Hermann, A. 2006. Vokietijos lietuvių kultūros instituto biblioteka, *Knygotyra* 47: 277–289.
- Jaunmuktane, G. 2008. Рукописи немецких лагерей для беженцев (1945–1950) в Латвийской академической библиотеке, *Knygotyra* 50: 244–252.
- Kavaliūnas, J. 1984. *Lietuviškasis šviesos židinys Šiaurės Vokietijoje, 1946–1950: Tumo Vaižganto gimnazija, Spackenber-Geesthacht*. Chicago. 47 p.

- Krikščiūnas, M.; Maldeikis, P. 1958. Lietuviškoji mokykla išeivijoje, iš *Lietuvių enciklopedija* 15: 786–793. Bostonas.
- Liekis, A. 2002. *Nenugalėtoji Lietuva*. T. 6. Vilnius: Margi raštai. 752 p.
- Liubinienė, N. 2006. Image of Lithuanian Emigrant: Discourse Analysis, *Socialiniai mokslai* 2(52): 39–46.
- Liulevičius, V. 1969. Švietimo židiniai tremtinių stovyklose, *Lietuvių tautos praeitis* 2: 269–274. Chicago.
- Misiūnas, R. 1997. *Išeivių knygos leidyba Vakarų Europoje 1945–1952 m.* Vilnius: VU leidykla. 36 p.
- Montvilaitė, S. 2004. Vaikų ugdymo praktikos raiška svetimos kultūros kontekste: situacija ir vertinimas, *Pedagogika* 74: 120–124.
- Palukaitis, J. P. 1993. *Lietuvių periodika Vakarų Europoje, 1944–1952*. Vilnius: Žurnalistika. 288 p.
- Pumpūtienė-Bakšytė, J. 1994. *Tėvynėje ir svetur*. Vilnius: Ūkas. 128 p.
- Puzinas, J. 1977. Pabaltijo universiteto 30 metų sukaktį minint (Žiupsnelis faktinės medžiagos iš archyvinų dokumentų ir prisiminimų), *Lietuvių tautos praeitis* 4(1): 7–52.
- Račkauskas, J.; Pečkus, K. 1994. *Užsienio lietuvių švietimo ir pedagoginės minties istorijos metmenys*. Chicago: The Lithuanian Research and Studies Center. 78 p.
- Ramonienė, D. 2006. *Dailės ir amatų mokykla Freiburge/École des Arts et Métiers (1946–1949)*. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus. 111 p.
- Stravinskienė, V. 2004. *Pasaulio lietuvių bendruomenė 1949–2003*. Vilnius: Atlota. 436 p.
- Šalavėjus, K. 1999. Lietuvių mokslinė inteligentija Vakarų Europoje po karo, *Mokslas ir gyvenimas* 7–8.
- Tremtinių gimnazijų ir progimnazijų statistika. 1946. *Tremtinių mokykla* 1: 87.
- Vambra, A. 1948. Freiburgo „Ecole des arts et metiers“ mokinių darbų paroda, *Aidai* 20: 481.
- Vyliūtė, J. 2005. *Lietuvių muzikai Vokietijoje 1944–1949*. Vilnius: Scena. 144 p.
- Welcome to Displaced Persons' Camps [žiūrėta 2008-09-23]. Prieiga per internetą: <http://www.dpcamps.org/dpcampsGermanyOQ.html>

LITHUANIAN REFUGEE PROFESSIONAL TRAINING IN WEST GERMANY IN 1944–1950 (Secondary and Higher Education)

Asta Urbonavičiūtė¹, Algirdas Ažubalis²

¹ Klaipėda University, Herkaus Manto g. 84, LT-92294 Klaipėda, Lithuania

²The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania,

Šilo g. 5A, LT-10322 Vilnius, Lithuania

E-mail: ¹urbonaviciuteasta@yahoo.com; ²algirdas.azubalis@gmail.com

Summary. When the Soviet Union occupied Lithuania in 1944, several thousand Lithuanians retreated to West Germany and were accommodated in DP (displaced persons) camps. Basically, DPs were without rights; they had no rights to free work and movement. Antebellum independent Lithuania's education experience was applied at the maximum, in 1945-1950 under heavy and extraordinarily conditions Lithuanian inhabitants in West Germany restored independence for Lithuania's secondary and higher education systems and created opportunities to the youth to pursue the professional background in varying formal education establishments (gymnasium, profession school, *higher education institutions*) and in non-formal (different courses) Lithuanian profession training establishments. Through these establishments the

Lithuanian youth had opportunity to obtain wanted profession, to integrate with the foreign community, whereas the profession training establishments, such as institutions, educated young generation and supported nationally, by making the opportunity to the Lithuanians to learn in their native language.

Keywords: refugee, West Germany, education system, professional training.

Asta URBONAVIČIŪTĖ. Edukologijos ir kalbotyros magistrė, Klaipėdos universiteto Baltų kalbotyros ir etnologijos katedros doktorantė. Paskelbė keletą mokslinių straipsnių. Mokslinių tyrimų kryptys: onomastika, etnolingvistika, edukologijos istorija.

Asta URBONAVIČIŪTĖ. Master of Educology and Linguistics, PhD Student, Department of Baltic Linguistics and Ethnology of Klaipėda University. Published several scientific papers. Research interests: onomastics, ethnolinguistics, history of educology.

Algirdas AŽUBALIS. Socialinių mokslų habilituotas daktaras, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos profesorius, 5 vadovėlių ir 9 monografijų autorius. Paskelbė apie 300 mokslinių, metodinių ir mokslo populiarinimo straipsnių. Mokslinių interesų sritys: matematikos didaktika, logika, pedagogika ir jų istorija.

Algirdas AŽUBALIS. Doctor Habil of Social Sciences, Professor, General Jonas Žemaitis Military academy of Lithuania. Publications: 5 instruction manuals and 9 monographs, around 300 scientific, methodological and popular science articles. Research interests: didactics of mathematics, logics, pedagogy and its history.